

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شیوه‌ها و فنون تبیین احادیث (۲) کودکان و نوجوانان

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و تبلیغی

خیری، محمود،

شیوه‌ها و فنون تبیین احادیث (۲) کودکان و نوجوانان / تألیف
محمود خیری؛ برنامه‌ریزی و نظارت گروه مطالعات فرهنگی و
منطقه‌ای دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و تبلیغی. - قم:
ذوی‌القربی، ۱۳۸۹.
۱۱۴ ص.

ISBN ۹۷۸ - ۹۶۴- ۵۱۸- ۴۰۴- ۷: ریال ۱۱۵۰۰

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص. [۱۱۳] - ۱۱۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. احادیث - تفسیر و استنباط - ادبیات نوجوان . ۲. احادیث -
راهنمای آموزشی . الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. معاونت
فرهنگی و تبلیغی. دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و تبلیغی. گروه
مطالعات فرهنگی و منطقه‌ای. ب. عنوان

۲۹۷/۲۶

۹ ش خ / ۱۱۲/۲ BP

شیوه‌ها و فنون تبیین احادیث (۲) کودکان و نوجوانان

تهیه و تدوین: معاونت فرهنگی و تبلیغی / دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی
گروه مطالعات فرهنگی و منطقه‌ای / اداره چاپ و نشر

تألیف: محمود خیری

ناشر: ذوی‌القربی

لیتوگرافی، چاپ و مصافح: الهادی

نوبت و تاریخ چاپ: اول - ۱۳۸۹

تیراژ: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۱۵۰ تومان

تلفن: ۰۲۵۱ - ۷۱۱۶۰ نمابر: ۰۲۵۱ - ۷۷۴۳۱۷۶

درگاه وبسایت‌های معاونت فرهنگی و تبلیغی: www.balagh.ir

پست الکترونیک: info@balagh.ir

تمامی حقوق © محفوظ است.

Printed in the Islamic Republic of Iran

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۷
مقدمه	۹
احادیث تصویری	۱۵
بیان احادیث بوسیله پرده خوانی	۲۰
روش بیان احادیث به وسیله کارت های پیوسته	۲۳
روش بیان احادیث به وسیله کارت پنهان	۲۵
روش بیان احادیث به وسیله ساخت کاردستی مقوایی	۲۸
روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (درخت خرما)	۳۰
روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (کوه و طوفان)	۳۳
روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (کعبه و مسجدالحرام) ...	۳۵
روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (ایمان به نردبان)	۳۷
استفاده از وسیله کمک آموزشی (شانه)	۴۰
بیان احادیث در جدول	۴۲
احادیث موزون	۴۵
ترجمه احادیث ریتم دار	۴۷
احادیث ضرب المثل	۴۹
معنی لغات در احادیث	۵۰
روش بیان احادیث به صورت کتبی و شفاهی	۵۳
حدیث را کامل کنید	۵۵
آوردن حدیث مناسب با یک کار و عمل	۵۷
آموزش احادیث با اشاره به اعضای بدن	۵۹
آموزش احادیث با استفاده از شگفتی های آفرینش	۶۱
روش آموزش احادیث با نمودار	۶۴
آموزش احادیث در محل مورد نیاز محل خاص ، شغل خاص	۶۸
روش بیان احادیث برای افراد دیرآموز	۷۰
آموزش احادیث با روش مسابقه	۷۲

۶..... شیوه‌ها و فنون تبیین احادیث (۲)

۷۶.....	مسابقه اول و آخر .....
۷۸.....	مسابقه گل کوچک .....
۸۲.....	مسابقه با جورچین (پازل) .....
۸۴.....	مسابقه توسط کارت در فضای باز .....
۸۶.....	مسابقه توپ و سبد .....
۸۷.....	مسابقه توسط کارت .....
۸۹.....	مسابقه بعدش را بگو .....
۹۰.....	مسابقه جای خالی .....
۹۳.....	مسابقه رابطه این دو کلمه چیست؟ .....
۹۴.....	مسابقه کننده کاری .....
۹۵.....	مسابقه حدیث با یونالیت .....
۹۷.....	مسابقه حدیث بین گروه های سرود .....
۱۰۰.....	مسابقه نوشتن احادیث با کولاژ ، کاغذ رنگی .....
۱۰۳.....	مسابقه احادیث - نقاشی را تکمیل کنید - .....
۱۰۵.....	مسابقه حفظ حدیث .....
۱۰۶.....	مسابقه ساخت انیمیشن با تصاویر یک حدیث .....
۱۰۷.....	مسابقه حدیث ساخت کاردستی با هر وسیله ممکن .....
۱۰۸.....	مسابقه خطاطی .....
۱۰۹.....	مسابقه شرح حدیث .....
۱۱۰.....	مسابقه حدیث معرق .....
۱۱۱.....	حدیث بیاورید .....
۱۱۳.....	کتاب‌نامه .....

پیشگفتار

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (نحل: ۱۲۵)

تبلیغ یک هنر بزرگ است و مبلغ یک هنرمند بزرگ. هنر تبلیغ، به کار گرفتن شیوه‌های مؤثر در انتقال پیام‌های تبلیغی است.

تبلیغ بزرگ‌ترین ابزار است که در جهت تأمین مقاصد مکاتب و احزاب در بین همه قشرها در مجامع مختلف بین‌المللی مورد استفاده واقع شده است. پیام‌آوران الهی نیز از این ابزار برای گسترش و نشر افکار آسمانی و آگاه ساختن مردم نسبت به بایدها و نبایدها استفاده می‌کردند.

در دوران کنونی؛ با پیشرفت‌های سریع علوم در عرصه‌های مختلف فرهنگی و تکنولوژی که به عصر انفجار اطلاعات لقب یافته، از یک سو و با درخشش اسلام ناب محمدی (ص) و اوج‌گیری تفکر فرهنگی انقلاب اسلامی در سراسر جهان، و ایجاد عرصه‌های جدید برای تعمیم و بسط ندای تعالیم آسمانی، از سوی دیگر لزوم شناخت عمیق‌تر تبلیغ و توجه به اصول و راهکارها و شیوه‌های آن را مضاعف می‌سازد.

تبلیغ دین، عهده‌دار توسعه دین در لایه‌های مختلف جامعه است. مهندسی و سازماندهی و بسط آن علاوه بر آموزش عمیق و دقیق، نیازمند ارتقای مهارت‌ها و توانمندی‌های تبلیغی مبلغان را می‌طلبد که باید با شیوه‌های روشمند و علمی سامان یابد، تا با

بکار گرفتن مهارت‌های نوین تبلیغ بتوانند در نشر و گسترش فرهنگ غنی و اصیل اسلامی و تحقق اهداف بلند تمدن اسلامی ولایی برگرفته از مکتب اهل بیت(ع) در کشور بر نفوذ و جذابیت آن در اذهان مردم و عرصه جهانی هر چه بیشتر موفق شوند.

حال با عنایت به اهمیت امر تبلیغ در پیشبرد اهداف دینی و تجهیز مبلغان دینی با شیوه‌های نوین تبلیغی و ارتقاء سطح آگاهی مهارت‌های تبلیغی آنان، و به منظور پاسخگویی به نیازها و خواسته‌های مخاطبان از طریق بهره‌گیری از روش‌ها و فناوری‌های روزآمد و مؤثر با تأکید بر بهینه‌سازی روش‌های سنتی و مناسب ساختن دانش مهارت‌های تبلیغی مبلغان و ایجاد انگیزه برای کسب مهارت‌های مورد نیاز تبلیغ در زمینه‌های مختلف طرح تدوین کتابچه‌هایی با عنوان «مهارت‌های تبلیغی» تهیه و در اختیار مبلغان قرار دهد.

گروه مطالعات فرهنگی و منطقه‌ای با تنظیم طرح جامعی برای تدوین و تألیف کتابچه‌های مهارت‌های تبلیغی در موضوع‌های گوناگون، با لطف و عنایت خداوند و پی‌گیری‌های پیوسته توانست با موفقیت این طرح را به سامان رساند که «شیوه‌ها و فنون تبیین احادیث (۲) کودکان و نوجوانان» نوشته پژوهش‌گر ارجمند، جناب آقای محمود خیری نمونه‌ای از آن است. با سپاس فراوان از ایشان و آرزوی توفیق روز افزون، امید است این پژوهش مورد استفاده مبلغان محترم قرار گیرد.

احمد زاده‌وش

معاون فرهنگی و تبلیغی

مقدمه

با سپاس از خداوند منان که به ما توفیق داد تا در نشر معارف اسلام، گامی هرچند کوچک برداریم، در کتاب حاضر، شیوه‌ها و فنون تبیین احادیث (۲) ویژه کودکان و نوجوانان نام دارد، تلاش شده است تا مبلغان گرانقدر بتوانند از این روش‌ها در بیان احادیث اهل بیت (ع) بهره گیرند. این مصداق‌ها به عنوان نمونه مطرح است و مبلغان می‌توانند روش‌های دیگری را نیز با سلیقه خود به مجموعه بیافزایند.

تعریف حدیث

حدیث در میان محدثان شیعه شامل کلام و گزارشی است که قول، رفتار و تقریر معصوم - اعم از پیامبر اعظم (ص) و ائمه اطهار (ع) - را بیان می‌کند. شیخ بهایی، از محدثان بزرگوار، حدیث را چنین تعریف می‌کند: «کلام یحکی قول المعصوم او فعله او تقریره».

جایگاه حدیث

حدیث همانند قرآن از منابع فهم دین شمرده می‌شود. پیامبر اعظم (ص) با بیان آیات و تفسیر آن‌ها و روش آسمانی خود، به هدایت مردم پرداخت. دیگر امامان معصوم نیز از شیوه ایشان پیروی کردند و صدها حدیث از خود برجای گذاردند. بنا بر این، حجیت حدیث امری مسلم است که برخی از آیات قرآن

نیز بدان اشاره دارند. برای نمونه، در قرآن می‌خوانیم: «ما اتیکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا؛ هر آنچه را فرستاده او برای شما آورد، بگیرید و از هر آنچه شما را بازداشت، خودداری کنید».

در این آیه شریفه، عبارت «ما اتیکم» شامل هر چیزی است که از پیامبر صادر شده و گفتار، رفتار و تقریر آن حضرت را فرا می‌گیرد. عبارت «ما نهاکم» نیز عام است و هرگونه نهی رسول خدا(ص) را شامل می‌شود.

اهتمام پیامبر اعظم(ص) به حفظ و نشر حدیث

پیامبر گرامی اسلام به حفظ و نشر حدیث خود اهتمام فراوانی داشت؛ چون معتقد بود کلامشان برگرفته از مصدر وحی الهی است، نه سخن انسانی. خداوند در قرآن می‌فرماید: «ما ینطق عن الهوی...؛ او (محمد) هرگز از سر هوس سخن نمی‌گوید و آنچه می‌گوید چیزی جز وحی نیست که بر او نازل شده است». به همین دلیل، پیامبر، نخستین و بالاترین نقش را در گسترش، حفظ و نگارش حدیث داشت که به مواردی از آن به صورت اختصار اشاره می‌شود.

اهتمام به فراگیری و حفظ حدیث

پیامبر گرامی اسلام بر حفظ حدیث تأکید داشت، چنان‌که از ایشان چنین روایت شده است:

«من حفظ من امتی اربعین حدیثاً مما یتحاجون الیه من

امر دینهم، بعث الله عزوجل يوم القيامة عالماً فقیها و لم

یعذبه.»

عبارت «حفظ» می‌تواند معنای عامی داشته باشد و حتی شامل کتابت هم بشود. با این حال، مسلم‌ترین مصداق آن فراگیری و حفظ است که جمع زیادی از صحابه از این نعمت برخوردار بودند.

اهتمام پیامبر به نشر حدیث

پیامبر اعظم (ص) هم‌گام با هجرت به مدینه و تشکیل حکومت دینی، علاوه بر تأکید بر اهمیت فراگیری، به گسترش فرهنگ دینی از طریق بیان آیات و تبیین و تفسیر آن‌ها به وسیله نشر روایات پرداخت. در طول سیزده سال حضور در مکه، فرصت نشر حدیث کم‌تر فراهم بود، ولی با تمرکز مسلمانان در مدینه، پیامبر، آنان را به نشر سخنان خود تشویق می‌کرد. برای نمونه، آن حضرت فرموده است: «تذاکروا و تلاقوا و تحدثوا فان الحدیث جلا للقلوب» یا «اللهم ارحم خلفائی: قیل و من خلفائک؟ قال الذین یأتون بعدی یروون احادیثی».

روایاتی از این دست، اهمیت نقل و نشر روایات نبوی را می‌رساند و نشان می‌دهد که نشر روایات در زمان پیامبر اعظم (ص) نیز به تشویق آن حضرت بود و گروهی از مسلمانان از جمله سلمان، ابوذر و اصبع بن نباته به این کار می‌پرداختند و پیش‌تاز آنان حضرت علی (ع) بود. ابن شهر آشوب مازندرانی (م ۵۸۸) در این باره می‌نویسد:

«ان اول من صنف فيه امیر المؤمنین : «جمع کتاب الله جل جلاله ثم سلمان الفارسی رضی الله عنه ثم ابوذر الغفاری رحمه الله اصبع بن نباته ثم عبیدالله بن ابی رافع...».

اهتمام پیامبر بر تدوین حدیث

پیامبر اعظم (ص)، ثبت حدیث را نشان فرهنگ دینی اسلامی می‌شمرد. اهتمام پیامبر را بر کتابت حدیث می‌توان در این موارد یافت:

۱. امر و توصیه بر کتابت روایات یا صدور اجازه نوشتن آنها؛

۲. املائی روایات به وسیله پیامبر و کتابت آن به وسیله صحابه بزرگواری مثل حضرت علی (ع)؛

۳. نامه‌های پیامبر که شامل دعوت به اسلام، تألیف قلوب، تعلیم معالم دین و... است.

در مورد اهتمام حضرت رسول اعظم (ص) بر نگارش حدیث همین بس که ایشان بیش از پنجاه کاتب حدیث داشت که برخی صحیفه یا نسخه مکتوبی در مورد حدیث از او به یادگار گذاشته‌اند، مانند: حضرت علی (ع)، ابو رافع، ابی بن کعب، جابر بن سمره، سلمان فارسی و... .

اهتمام اهل بیت (ص) به حدیث

اهل بیت عصمت (ص) که از نظر شیعه امامیه از جایگاه بلندی برخوردارند و از هرگونه گناه فکری و رفتاری به‌دورند، در چگونگی تاریخ تدوین حدیث شیعه نقش بسیار مهمی دارند. با توجه به مطالب یاد شده، ضرورت تدوین، نشر و گسترش حدیث روز به روز بیش‌تر می‌شود. باید دانست که آموزش مخصوص دوره خاصی نیست، بلکه از کودکی آغاز می‌شود و تا پایان عمر ادامه دارد. بهترین دوره‌ها برای تحصیل، دوره‌های کودکی، نوجوانی و اوایل جوانی است؛ زیرا در این دوره‌ها، آمادگی فرد از نظر رشد بدنی، عقلانی و عاطفی، نسبت

به دوره‌های میان سالی و کهن سالی در یادگیری، بیش‌تر و مناسب‌تر است.

آشنایی مردم به ویژه نسل حاضر با سخنان گهربار معصومین و استفاده از آن‌ها در زندگی بی‌روح و مادی امروز امری انکارناپذیر است. در این میان، چگونگی بیان و تفهیم این مطالب با توجه به کم حوصلگی نسل امروز، گسترش رسانه‌های دیداری و شنیداری و تکنیک‌ها و روش‌های متفاوت و متنوع آموزشی نیاز به توجه جدی پژوهش‌گران، اساتید و کارشناسان فنی دارد.

القا و تفهیم مطالب به کودکان و نوجوانان از پیچیدگی بیش‌تری برخوردار است؛ زیرا کودکان و نوجوانان جنب و جوش ویژه سنی خود را دارند. بازی و تفریح، سرگرمی و تنوع، نیازهای جدی این دوره است.

امروزه روش‌های آموزشی سنتی به تنهایی کارساز نیست و نیازمند به کار بستن روش‌ها و قالب‌های جدید آموزشی هستیم. با استفاده از قالب‌ها و تکنیک‌ها و مهارت‌های مختلف نظیر تصویر، شعر، داستان، حکایت، پرده خوانی، کارت، کاردستی، تمثیل، تشبیه و وسایل کمک آموزشی می‌توانیم کودکان و نوجوانان را با احادیث اهل بیت عصمت و طهارت (ص) بهتر آشنا کنیم.

یکی از ویژگی‌های این کتاب، استفاده از ابزارها و وسایل کمک آموزشی ساده، ملموس و در دست‌رس بودن نظیر کارت (مقوا)، سنگ و گل، پل، کوه و توفان، عسل و سرکه، نردبان، آیین، شانه، کفش و... است. استفاده از شگفتی‌های آفرینش، درختان و گیاهان، بدن انسان و هم‌چنین نقاشی، نمایش،

کاردستی و خطاطی از ویژگی‌های دیگر این کتاب به شمار می‌رود.

هر کدام از مهارت‌ها، تکنیک‌ها و ابزارهای مورد استفاده در این کتاب برای یک یا چند روش یادگیری متناسب است. برای نمونه، استفاده از تصاویر برای بیان مفاهیم یکی از ابزارهای قوی و مؤثر است؛ چون یکی از روش‌های یادگیری مؤثر، دیدن و نگاه کردن است. استفاده از اشعار ریتم‌دار نیز به دلیل این‌که مطلوب سن خردسال و کودک است، در آموزش، نقش بسیار مهمی دارد.

امید است خداوند متعال این هدیه ناچیز را قبول فرماید و در دنیا و آخرت، ما را با اهل بیت عصمت و طهارت (ص) محشور سازد.

با توجه به این‌که کار بشری خالی از نقص و ایراد نیست، درخواست می‌شود ما را از پیشنهادها و راه کارهای خود محروم نسازید.

محمود خیری

احادیث تصویری

استفاده از تصویر برای بیان مفاهیم یکی از ابزارهای بسیار مؤثر و قوی در آموزش است که تأثیر بسزایی در مخاطبان دارد. یکی از روش‌های یادگیری مؤثر، دیدن یا نگاه کردن است. بر اساس برخی نظریه‌ها حدود ۷۰ درصد از یادگیری از این طریق صورت می‌پذیرد. پس مناسب است طلاب و مبلّغان گرامی از این روش نیز در آموزش‌ها استفاده کنند.

روش بیان احادیث تصویری

۱. تصاویر با موضوع متناسب باشد.
  ۲. تصاویر با سن و اطلاعات مخاطبان متناسب باشد.
  ۳. اندازه تصاویر با جمعیت مخاطبان متناسب باشد.
  ۴. تصاویر باید دارای گویایی و شفافیت لازم باشد.
- مرحله بعد از انتخاب تصویر، نشان دادن تصویر است که به چند صورت انجام می‌پذیرد:
۱. ابتدا توضیح‌هایی بیان شود. سپس تصاویر مربوط نشان داده شود.
  ۲. ابتدا تصویر نشان داده شود. سپس توضیح‌هایی بیان شود یا تصویر یک‌باره نشان داده شود.
  ۳. تصویر و توضیح به صورت مرحله‌ای گفته شود.
- * نکته:** هر قدر سن مخاطبان پایین‌تر باشد، باید از تصاویر شادتر و رنگ‌های تندتر استفاده کرد. حتی از تصاویر کارتونی نیز برای برخی آموزش‌ها می‌توان بهره برد.

احادیث تصویری و حکایت

احادیث تصویری و روایت یکی از شیوه‌های آموزش احادیث به شمار می‌رود که روش کاربرد آن آسان است. ابتدا تصویر را به مخاطبان نشان دهید تا توجه آن‌ها به تصویر، خوب جلب شود. سپس با بیان حدیث، حکایت و داستان مورد نظر را از روی تصویر دنبال کنید و آن را توضیح دهید.

«فَهَلْ تَعْلَقُ قَلْبُكَ هُنَالِكَ أَنْ شَيْئاً مِنَ الْأَشْيَاءِ قَادِرٌ عَلَى أَنْ

يُخَلِّصَكَ مِنْ وَرَطَّتِكَ؟ قَالَ نَعَمْ.»

«قال الصادق: فذلك الشيء هو الله القادر على الإنجاء

حيث لا مُنْجِيَ وَ عَلَى الْإِغَاثَةِ حَيْثُ لَا مُعِثَّ.»^۱

کشتی در دریا می‌شکند. مسافر کشتی اسیر دست امواج خروشان دریا می‌شود. در آن نزدیکی نه کشتی دیگری است که او را برهاند و نه شناگر توانایی که او را نجات دهد. تمام درها را بسته می‌بیند و به هیچ چیز و هیچ کس امیدی ندارد. هنگامی که در آب غوطه‌ور است، زمان بسیار حساس و خطرناکی است. در آن حالت سراپا ناامیدی، تنها یک امید فطری و تکیه‌گاه وجدانی را در درون خود حس می‌کند. از اعماق قلبش و زوایای وجدان و باطنش، یک نور امید زبانه می‌کشد و دلش به قدرتی نامحدود و توانا توجه نشان می‌دهد. پس از او کمک می‌خواهد. تنها او است که می‌تواند نجاتش دهد و او را از این ورطه هولناک برهاند. آن حقیقت یگانه، قدرت مطلق، تکیه‌گاه امید و چیزی که دل، با التماس، به او می‌نگرد، «خدا» است.

احادیث تصویری و داستان

ابتدا چند تصویر برای موضوع مورد نظر آماده کنید. سپس هر تصویر را تک تک نشان دهید و توضیح آن را مطرح کنید. پس از بیان هر تصویر، باید بحث را به گونه‌ای پی بگیرید که مخاطب منتظر تصویر بعدی باشد. تصویر دیگر را به همین ترتیب مطرح کنید و این کار را تا آخرین حدیث ادامه دهید تا داستان و توضیح مورد نظر پایان یابد.

امام صادق(ع) فرمود:

رسول خدا(ص) در زمین بی‌گیاهی فرود آمد. به اصحابش فرمود قدری هیزم بیاورید. گفتند: یا رسول الله! در زمین بی‌گیاهی آمده‌ایم. در این جا هیزم نیست. حضرت فرمود: هرکس هرچه پیدا کرد، بیاورد. سپس آن‌ها کم‌کم هیزم آوردند و در برابر آن حضرت انباشته کردند. رسول خدا(ص) فرمود: گناهان این‌گونه جمع می‌شود.

«قال ابو عبدالله: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) نَزَلَ بِأَرْضٍ قَرَاءٍ فَقَالَ بِأَصْحَابِهِ ائْتُوا بِحَطَبٍ فَقَالُوا ...»^۱

نمونه‌ای از احادیث تصویری حدیثی از امام صادق(ع):

۱. ابتدا تصویر بیابانی نشان داده می‌شود (کویر).
۲. تصویر کاروان.
۳. پیاده شدن افراد و گوش دادن به سخنان رسول خدا(ص).
۴. برخی افراد می‌گویند هیزم نیست.
۵. پیام رسول خدا(ص): «هر مقدار می‌توانید، بیاورید».

۱. محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج ۳، ص ۳۹۴، ح ۳.

۶. رفتن به دنبال هیزم.

۷. انباشته شدن هیزم.

۸. نتیجه‌گیری: گناهان این‌گونه جمع می‌شوند.

نکته

تمام مراحل نقاشی را می‌توان در یک تصویر آورد.

احادیث تصویری پیوسته

ابتدا چند تصویر برای موضوع مورد نظر آماده کنید. سپس هر تصویر را تک تک نشان دهید و توضیح آن را بیان کنید. پس از بیان هر تصویر، باید بحث به گونه‌ای ادامه یابد که مخاطب، منتظر تصویر بعدی باشد، تصویر دیگر به همین ترتیب مطرح می‌شود تا آخرین حدیث که داستان و توضیح مورد نظر پایان یابد.

رسول اکرم (ص) فرموده است:

«لَنْ يَحْتَطِبَ الرَّجُلُ عَلَى ظَهْرِهِ بَيْعُهُ وَ يَسْتَعْنِي بِهِ
وَيَصَدَّقُ بِفَضْلِهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ رَجُلًا أَتَاهُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ»^۱

اگر مردی برای خارکنی به بیابان برود و هیزم جمع کند و با دوش خود حمل کند و آن را بفروشد، از قیمتش خویش را بی‌نیاز کند و مازادش را صدقه بدهد، بهتر از آن است که از ثروتمندی کمک بخواهد، خواه آن مرد به او چیزی بدهد یا محرومش سازد.

۱. مجموعه ورام، ج ۲، ص ۲۲۹؛ الجز الثانی، ص ۱.

بیان احادیث به وسیله پرده خوانی

پرده خوانی یکی از روش‌های آموزشی انتقال پیام است که از گذشته بسیار دور برای آموزش در جامعه به کار رفته است و مجریان پرده خوان در جامعه به «نقال» معروف بوده‌اند.

از نظر محتوایی، بیش‌تر مواد آموزشی مربوط به داستان‌های کهن مثل: رستم و سهراب و... است.

مکان اجرای این نوع پرده خوانی‌ها بیش‌تر در قهوه خانه‌ها و کنار خیابان‌ها بوده است. هرچند به مناسبت‌های مذهبی، پرده خوان‌ها (نقال‌ها) داستان اصحاب عاشورا و جنگ با دشمنان را نیز به تصویر می‌کشیدند و بدین ترتیب، واقعه‌ای را برای مردم توضیح می‌دادند.

پرده‌خوانی مذهبی در جامعه مرسوم بوده است، ولی به دلیل داشتن تصاویر نامناسب و قصه‌های اوهامی، در مساجد کم‌تر راه می‌یافت. اکنون ما می‌توانیم از این روش در آموزش‌ها استفاده کنیم.

مراحل انجام کار عبارت است:

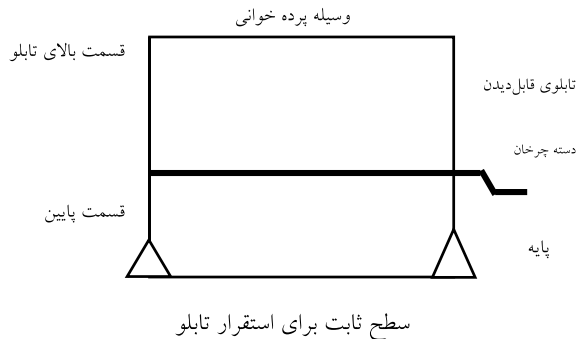
۱. تولید محتوای مناسب برای پرده.
  ۲. ایجاد تصاویر واقعی به دور از اوهام و خرافه.
  ۳. تهیه متن آموزشی مفید.
  ۴. تهیه وسیله مناسب برای نمایش مناسب.
- این وسیله باید دارای حجم مناسب بوده و به آسانی قابل حمل و نقل باشد.

بیان احادیث با روش پرده خوانی برای مخاطبان دانش آموز

مبلّغ باید پرده مورد نظر را از قبل آماده کند و آن را در معرض دید دانش آموزان قرار دهد. آنگاه از آن‌ها بخواهد تصاویر و مطالبی را که روی پرده آمده است، با دقت تماشا کنند. سپس بحث را آغاز و به تدریج، مطالب را بازگو کند.

روش دیگر

بخش‌هایی از طرح پرده را بکشاید و درباره آن صحبت کند. به تدریج که بحث جلو رفت، بخش‌های دیگری از کار را به مخاطبان نشان دهد و با آنان به گفت‌وگو بپردازد.

بیان احادیث با کارت

کارت‌های آموزشی یکی از وسایل آموزشی (کمک آموزشی) به شمار می‌آیند که کاربرد آموزشی گسترده‌ای دارند. کارت‌ها از نظر تعداد و تنوع و روش‌های کاری بسیار متنوع هستند.

تعریف کارت

تکه مقوایی است متناسب با اندازه دست افراد استفاده کننده که بیش‌تر به شکل مکعب مستطیل با ابعاد تقریبی 10×20 سانتی‌متر است. این اندازه قابل تغییر و کم یا زیاد شدن است و بر اساس نیاز می‌تواند بزرگ‌تر یا کوچک‌تر شوند.

ویژگی کارت‌ها

۱. کارت‌ها می‌توانند رنگ‌های متنوع داشته باشند.
  ۲. کارت‌ها می‌توانند طرح‌های متنوع و شکل خاصی مثل یک میوه یا حیوان یا جسم مثل کتاب و... داشته باشند.
  ۳. کارت‌ها می‌توانند طرح‌های مختلف داشته باشند.
- مبلف به تناسب سن مخاطبان و موضوع‌های مورد نیاز، عنوان‌های حدیثی کوتاه را انتخاب کند و احادیث را با خط و رنگ مناسب روی کارت‌ها بنویسد. سپس هنگام استفاده از کارت‌ها، حدیث را چند بار بخواند.

بیان احادیث به وسیله کارت‌های پیوسته

یک حدیث را با ترجمه در چند قسمت روی کارت بنویسید.
 مثل حدیثی از امام امیرالمؤمنین علی(ع): أَفْضَلُ الدَّوَاءِ تَرْكُ الْمُنَى^۱.

افضل	الدواء	ترک	المنی
------	--------	-----	-------

یکی یکی کارت‌ها را نشان دهید و مخاطبان آن‌ها را بخوانند.

بهترین	داروها	ترک	آرزوها
--------	--------	-----	--------

بهترین داروی بشر، ترک آرزوهای نابجا است.
 سپس حدیث به طور کامل توضیح دهید.

روش بیان احادیث به وسیله کارت – جابه‌جا –

با این روش، انواع آموزش را می‌توان پی گرفت. می‌توان ترجمه حدیث‌ها را جابه‌جا آورد و از مخاطبان خواست که شکل صحیح حدیث را بگویند و آن را حفظ کنند.

لاتطمع	لاتستحق	فیما
فیما	لاتطمع	لاتستحق
لاتطمع	فیما	لاتستحق

شکل صحیح حدیث

لَا تَطْمَعُ فِيمَا لَا تَسْتَحِقُّ

روش بیان احادیث به وسیله کارت پنهان

باید حدیث کوتاه را با ترجمه آن روی یک کارت بنویسید
و به وسیله کارت دیگری روی آن را بپوشانید. آن‌گاه به تدریج
و آرام آرام آن را نشان دهید.

لَا تَطْمَعُ فِيمَا لَا تَسْتَحِقُّ^۱

کارت خالی که روی
حدیث را می‌پوشاند

به چیزی که شایسته آن نیستی طمع نداشته باش

---

۱. همان، ص ۲۹۷، ذم الطمع...

روش بیان احادیث به وسیله کاردستی

ابتدا درباره ویژگی‌های شیء یا کاردستی مورد نظر بحث و گفت‌وگو کنید و ویژگی‌های عملی و تجربی آن را به مقدار نیاز مخاطبان مطرح سازید. سپس روش ساخت آن را برای آنان توضیح دهید. از آنان بخواهید یک نمونه از کار را بسازند. البته وسایل و امکانات از قبل باید آماده باشد. آنگاه ارتباط معنوی و مادی طرح را بیان کنید.

مثال بحث امروز ما درباره چوب و آتش است. چوب، وسیله‌ای محکم است که برای ساخت وسایل مختلف مثل میز و... به کار می‌رود. اگر این چوب را آتش بزنی، می‌سوزد و از بین می‌رود. ایمان انسان نیز چنین است. هر قدر ایمان آدمی قوی باشد، اگر حسادت بورزد، نابود می‌شود.

در روایتی از امام صادق (ع) آمده است:

«الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْإِيمَانَ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ»^۱

حسد، ایمان را می‌سوزاند همان‌گونه که آتش، هیزم را. در پایان، پس از درست کردن کاردستی، از دانش‌آموزان بخواهید حدیث را در کنار کاردستی خود بیاورند.

امام باقر (ع) می‌فرماید:

«إِنَّ الْحَسَدَ لَيَأْكُلُ الْإِيمَانَ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ»

حسد، ایمان را می‌خورد همان‌گونه که آتش، هیزم را. می‌توانید یک کبریت را روشن کنید و به مخاطبان بگویید به این چوب نگاه کنید چگونه می‌سوزد. پس از خاموش کردن چوب کبریت، خاکسترهای آن را بین دو انگشت بگیرید و به

مردم نشان دهید هیچ چیز از این چوب باقی نمی ماند جز خاکستر. سپس حدیث را بیان کنید و نتیجه بگیرید که حسد، ایمان آدمی را این گونه نابود می کند.

روش بیان احادیث به وسیله ساخت کاردستی مقوایی

ابتدا روی یک مقوا نقاشی دریا را بکشیم. سپس روی مقوا، عکس یک کشتی و اطراف آن را با قیچی ببرید تا حالت برجسته پیدا کند یا این‌که کشتی مقوایی درست کنید و روی دریا بچسبانید. سپس بحث را با استفاده از کاردستی بیان کنید. برای ساخت فانوس از همین روش می‌توان استفاده کرد. کاردستی حدیثی را که ساخته شده است، به مخاطبان نشان دهید و درباره آن بحث و گفت‌وگو کنید.

وسایل ساخت کاردستی

مقوا، چسب، قیچی، وسایل رنگ‌آمیزی (مداد رنگی، آبرنگ و...)

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

إِنَّ الْحُسَيْنَ مَصْبَاحُ الْهُدَى وَ سَفِينَةُ النَّجَاةِ.^۱

به راستی که امام حسین (ع)، چراغ هدایت و کشتی نجات انسان‌هاست.

در یک دریا اگر انسانی در حال غرق شدن باشد، منتظر آمدن کشتی و کمکی است. اگر کشتی از راه دور بیاید، آن شخص خوشحال می‌شود. امام حسین (ع)، کشتی نجات برای انسان‌ها است و ... .

روش بیان احادیث به وسیله انواع مواد (سنگ، گل و...)

روش بیان

سنگ حجاری شده را نشان دهید و توجه مخاطبان را به سنگ جلب کنید تا به این سنگ نگاه کنند. سپس توضیح دهید این سنگ چه قدر محکم است و با چه سختی و به وسیله چه ابزار مخصوصی تراشیده شده است. حالا که روی این سنگ تراش خورده است، آیا به سادگی از بین می‌رود؟ خیر، این تراش‌ها برای مدت‌های طولانی باقی می‌ماند. علم در دوران کودکی نیز چنین باقی می‌ماند.

به روایت توجه کنید.

علی (ع) فرمود:

«أَلْعَلُّمُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ»^۱

معلومات (علم) دوران کودکی همانند نقشی است که بر سنگ نقش بسته باشد.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (درخت خرما)

در این روش، ابتدا مشبّه، مشبّه به و ادات تشبیه را خوب توضیح دهید. سپس وجه شبه را بیان کنید.

رسول خدا(ص) فرمود:

«الْمُؤْمِنُ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ لَا يَتَحَاتُ وَرَقُهَا فِي شِتَاءٍ وَلَا صَيْفٍ؛

قالوا يا رسول الله و ما هي؟ قال التَّخْلَةُ»^۱

مؤمن مانند درختی است که برگش در زمستان و

تابستان نریزد. گفتند: یا رسول الله، آن چه درختی

است؟ فرمود: درخت خرما.

تشبیه مؤمن به درخت خرما از نظر منافع بسیار و سایه

پیوسته و لذت میوه آن است که در درخت‌های دیگر نیست.

شرح

برای مثال، مؤمن مانند درختی است که برگش در زمستان و

تابستان نریزد. گفتند: یا رسول الله، آن چه درختی است؟ فرمود:

درخت خرما.

مشبّه به = درخت خرما - ابتدا درباره خواص درخت

سرسیزی و میوه دادن توضیح دهید و بیان کنید. برخی درختان

چهار فصل هستند. مؤمن، شخصی است که خدا را یاد می‌کند و

از فرمان او در زندگی پیوسته پیروی می‌کند.

ادات تشبیه = این درخت دارای فواید بسیار است و مردم

همیشه از او بهره می‌برند.

وجه شبه = مؤمن مثل درخت خرما است از این جهت که

دیگران همیشه می‌توانند از او سود ببرند.

روش تمثیل و تشبیه برای تمامی گروه‌های سنی مناسب است و معمولاً ماندگار و بادوام است. گاهی می‌توان موارد تمثیل و تشبیه را با تصویر و وسایل کمک آموزشی به کار برد. در برخی موارد، در طبیعت و از مثال‌های واقعی می‌توان استفاده کرد. تمثیل و تشبیه کاربرد وسیعی دارد که مبلغان می‌توانند از این ابزار استفاده کنند.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (پل)

با طرح یک پرسش و درگیر کردن ذهن مخاطبان، توجه آن‌ها را به موضوع مورد نظر جلب کنید و سپس مطالب را توضیح دهید. برای نمونه، از پل برای چه مکان‌ها و جاهایی استفاده می‌شود و کار پل چیست؟

معمولاً در جایی که دو تلاقی رخ می‌دهد یا در برخورد با مشکل روبه‌رو هستند، از پل استفاده می‌شود. برای مثال، جاده‌ای است که وسط آن آب است یا دو ارتفاع که میان آن فاصله‌ای است که به سادگی نمی‌توان آن را پیمود و پل برای گذر است. در این روایت، تشبیه جالبی به کار رفته است.

امام حسین (ع) می‌فرمایند:

«... فَمَا الْمَوْتُ إِلَّا قَنْطَرَةٌ يَعْْبُرُ بِكُمْ.»^۱

چه مرگ چیزی جز پل ارتباط نیست که... .

مرگ همانند پل است که گذر از این دنیا به دنیای دیگر صورت می‌پذیرد. همان‌گونه که مردم در رفت و آمد و رسیدن از نقطه‌ای به نقطه دیگر از پل می‌گذرد، مرگ نیز گذر از دنیای فانی به سوی دنیای باقی است.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (کوه و توفان)

ابتدا با طرح یک پرسش و درگیر کردن ذهن مخاطبان، توجه آنها را به موضوع به طور کامل جلب کنید. سپس مطالب را توضیح دهید. به مثالی در این زمینه توجه کنید.

آیا بادهای می‌توانند کوه‌ها را از جا بکنند؟ پاسخ منفی است. آیا توفان‌های سهمگین می‌توانند کوه‌ها را از جا بکنند؟ مسلّم و قطعی است که نمی‌توانند. چرا؟ چون کوه‌ها محکم و استوارند. امام علی(ع) تشبیه زیبا و جالبی در این زمینه دارد. به این روایت توجه فرمایید:

علی(ع) فرمود:

«دُوالشَّرَفِ لَا تَبْطِرُهُ مَنَزَلُهُ نَالَهَا وَإِنْ عَظُمَتْ كَالْجَبَلِ الَّذِي لَا تُزْعِزُهُ الرِّيحُ.»^۱

مرد باشرف اگر در جامعه به بزرگ‌ترین مقام و پایه دست یابد، هرگز خود را نمی‌بازد و از مسیر فضیلت خارج نمی‌شود. او مانند کوه پابرجا است که وزش بادهای نمی‌تواند به حرکتش درآورد و متزلزل سازد. در این‌جا شرافت انسانی به کوه تشبیه شده است که استوار و پابرجاست.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (عسل و سرکه)

بحث امروز ما با یک آزمایش ساده آغاز می‌شود.

به این ظرف عسل نگاه کنید. کمی عسل در درون این ظرف قرار دارد. عسل از غذاهای طبیعی و مفید است که هر قدر در طبیعت بماند، خراب و فاسد نمی‌شود. البته همین عسل به سادگی خراب می‌شود اگر آن‌چه را در این لیوان قرار دارد، روی آن بریزیم. این چیست؟ بله، مقداری سرکه است که روی این عسل می‌ریزیم. اکنون این عسل خراب شده است. غضب هم مثل همین سرکه است و ایمان هم مثل عسل. چگونه سرکه توانست عسل را فاسد و خراب کند. پس غضب و عصبانیت نیز می‌تواند ایمان آدمی را از بین ببرد. به روایتی از رسول خدا(ص) در این زمینه توجه فرمایید:

«الْغَضَبُ يُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يَفْسِدُ الْخَلُّ الْعَسْلَ.»^۱

غضب، ایمان را فاسد کند چنان‌که سرکه، عسل را.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (کعبه و مسجدالحرام)

روش بیان

این روش با نشان دادن تصویر و طرح پرسش انجام می‌شود. ابتدا یک تصویر به مخاطبان نشان دهید و از آن‌ها بپرسید: این تصویر چیست؟

بله، پاسخ‌های شما درست است. تصویر مکه است که در داخل مسجدالحرام قرار دارد.

پرسش دیگر من این است: آیا مسجدالحرام هم در کعبه قرار دارد؟ پاسخ‌های شما صحیح است.

ایمان و اسلام به کعبه و مسجدالحرام تشبیه شده است. کعبه در مسجدالحرام است، ولی مسجدالحرام در کعبه نیست. هم‌چنین ایمان، شریک اسلام است، ولی اسلام، شریک ایمان نیست.

به کلام امام صادق(ع) در این جا توجه فرمایید:

«الْإِيْمَانُ يَشَارِكُ الْإِسْلَامَ وَالْإِسْلَامُ لَا يَشَارِكُ الْإِيْمَانَ.»^۱

ایمان، شریک اسلام می‌شود، ولی اسلام، شریک ایمان نیست.

یعنی هر مؤمنی، مسلمان است، ولی نمی‌توان گفت اگر کسی مسلمان است، مؤمن هم هست. امام صادق(ع) در اصول کافی در بحث ایمان و اسلام ایمان و اسلام را به خانه خدا و مسجدالحرام تشبیه کرده است که اگر شخص در میان کعبه باشد، می‌گویند در مسجدالحرام هم هست؛ یعنی مؤمن، مسلمان هم هست، ولی اگر کسی در مسجدالحرام باشد، نمی‌گویند در کعبه است؛ یعنی مسلمان می‌تواند مؤمن نباشد.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل و تشبیه (دنیا به کرم ابریشم)

روش بیان

ابتدا یک پيله کرم ابریشم یا تصویر آن را به مخاطبان نشان دهید. سپس با طرح پرسش، بحث را پی بگیرید: به این پيله کرم ابریشم که در دست من است، خوب نگاه کنید. می‌دانید چگونه ساخته شده است؟ کرم ابریشم سرنوشت عجیبی دارد. این پيله را آرام آرام دور خود می‌تند و هر قدر پيله را بیش‌تر می‌تند، در حقیقت، شانس نجات خود را برای بیرون آمدن کم‌تر می‌کند. دنیا نیز چنین است. هر قدر مال و اموال بیش‌تر جمع‌آوری کنیم، امکان نجات آدمی کم‌تر می‌شود. باید مراقب بود که مثل کرم نباشیم. به روایت امام باقر(ع) در این زمینه توجه فرمایید:

«مَثَلُ الْحَرِیصِ عَلَى الدُّنْيَا كَمَثَلِ دُوْدَةٍ الْقَرِّ، كُلَّمَا ازْدَادَتْ عَلَى نَفْسِهَا لَفًا كَانَ أَبْعَدَ لَهَا مِنَ الْخُرُوجِ حَتَّى تَمُوتَ غَمًّا»^۱

حکایت شخص حریص به دنیا، حکایت کرم ابریشم است که هر چه بیش‌تر بر خود تند، راه بیرون آمدنش دورتر شود تا آن‌که از غصه بمیرد.

روش بیان احادیث به وسیله تمثیل وتشبیه (ایمان به نردبان)

روش بیان

ابتدا تصویر نردبان یا خود نردبان را نشان دهید تا همه حواس ها و توجه ها به نردبان جلب شود. سپس با طرح پرسش، بحث را ادامه دهید که برای بالا رفتن از نردبان لازم است پله پله بالا رفت و کسی که در پله بالاتری قرار دارد، نباید افراد پایین را نفی کند؛ چون آن ها هم به زودی به بالا می روند. در این زمینه به روایتی از امام باقر(ع) توجه کنید.

«یا عبدالعزیز اِنَّ الْاِيْمَانَ عَشْرُ دَرَجَاتٍ بِمَنْزِلِهِ السَّلَامُ يُصْعَدُ

مِنْهُ مَرْقَاةً بَعْدَ مَرْقَاةٍ فَلَا يَقُولَنَّ...»^۱

عبدالعزیز قراطسی گوید:

امام صادق(ع) به من فرمود: ای عبدالعزیز! ایمان مانند نردبان است که ده پله دارد و مؤمنان پله ای را بعد از پله دیگر بالا می روند. پس کسی که در پله دوم است، نباید به آن که در پله اول است بگوید تو هیچ ایمان نداری تا برسد به دهمی... پس آن که را از تو پست تر است، دور نینداز که بالاتر از تو تو را دور اندازد و چون کسی را یک درجه پایین تر از خود دیدی، با ملایمت او را به سوی خود کشان و چیزی را هم که طاقتش را ندارد، بر او تحمیل مکن که او را بشکنی؛ زیرا هر که مؤمنی را بشکند، بر او لازم است جبرانش کند.

۱. اصول کافی، کتاب ایمان و کفر، ص ۷۴، ح ۱۵۲۵.

استفاده از وسیله کمک آموزشی (آئینه)

ابتدا وسیله کمک آموزشی را مطرح کنید. آن‌گاه ویژگی‌ها و خواص علمی آن وسیله را بیان کنید. سپس ارتباط مادی و معنوی مورد نظر را بیان کنید و مثال را اجرا کنید و با وسیله تطبیق دهید.

برای نمونه، آئینه و خواص آن را به طور مشروح بیان کنید. در مرحله بعد، رابطه مؤمن و آئینه را بازگویید. در این روش لازم است وسیله و ابزار مورد نظر را به کار بگیرید و از روی آن مباحث را اجرا کنید. به روایتی در این زمینه توجه کنید:

«المؤمنُ مرآةُ أخيه المؤمن.»^۱

مؤمن، آئینه برادر مؤمنش است.

دوستان! به این آئینه که در دست من است، نگاه کنید. در آن چه می‌بینید؟ بله، آئینه، تصاویر اشیا را مثل خود آن‌ها نشان می‌دهد. هرگاه نوری به تصویر بتابد، تصویر آن در آئینه بازتاب می‌یابد. آئینه تمامی ویژگی‌های ظاهری تصویر را داراست.

حالا به من پاسخ دهید که دوست باید چگونه باشد؟ مثل آئینه؛ یعنی تمامی خوبی‌ها و بدی‌ها را برای انسان بازگو کند و خردمند از او ناراحت نشود.

معمولاً جوان‌ها به آئینه بیش‌تر نگاه می‌کنند. البته خوب است که انسان به آئینه نگاه کند به ویژه هنگام خروج از خانه. چرا؟ چون اگر ایرادی در ظاهر و لباس انسان باشد، آئینه به خوبی آن را نشان می‌دهد. پس باید در رفع آن ایراد کوشا باشیم.

به روایت دیگری در این زمینه توجه کنید:

علی (ع) فرمود:

---

۱. بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۲۳۳.

«الْفِكْرُ مِرَاهُ صَافِيَهُ وَالْإِعْتِبَارُ مُنْذِرُ نَاصِحٍ وَكَفَى أَدَبًا
لِنَفْسِكَ تَجَنَّبِكَ مَا كَرِهَتْهُ لَغَيْرِكَ.»^۱

فکر و تدبّر، آئینه پاکی است که حقیقت را به آدمی
نشان می‌دهد. عبرت گرفتن از دگران ترساننده‌ای است
که به انسان پند و اندرز می‌گوید و برای ادب و تربیت
همین بس است که بهره‌یزی از آنچه میل نداری
دیگران مرتکب شوند.

---

۱. نهج البلاغه فیض الاسلام، ص ۱۲۴۶.

استفاده از وسیله کمک آموزشی (شانه)

ابتدا یک شانه در دست بگیرید و به مخاطبان نشان دهید. از مخاطبان بخواهید به دانه‌های شانه توجه کنند. سپس با دست روی دانه‌ها بکشید و با حالت طرح پرسش از آنان پرسید: این دانه‌ها چه ویژگی دارند؟ بله، پاسخ شما صحیح است. این دانه‌ها همه مساوی‌اند و با یکدیگر برابرند. پیامبر اکرم (ص) در تشبیه زیبایی فرمود:

«إِنَّ النَّاسَ مِنْ آدَمَ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا مِثْلُ أَسْنَانِ الْمُشِطِّ لَا فَضْلَ لِلْعَرَبِيِّ عَلَى الْعَجَمِ وَلَا لِلْأَحْمَرِ عَلَى الْأَسْوَدِ إِلَّا بِالْتَّقْوَى.»^۱

مردم از آدم تا امروز همانند دانه‌های شانه با یکدیگر یکسانند. عرب را بر عجم فضیلتی نیست و سرخ رویان بر سیاهان برتری ندارند. تنها پرهیزکاران پاک‌دل و درست‌کار، گروه ممتاز جامعه هستند.

---

۱. بحارالانوار، ج ۶، باب فضائل سلمان، ص ۷۶۴.

استفاده از وسیله کمک آموزشی (کفش و نعلین)

ابتدا یک کفش کم ارزش پاره به مخاطبان نشان دهید. از آنان بخواهید به کفش خوب توجه کنند. زیر و روی کفش پاره را به مخاطبان نشان دهید و با حالت پرسش از آنها بپرسید: آیا این کفش پاره قیمتی دارد و ارزش زیادی دارد؟ مسلّم است که این کفش قیمتی ندارد. ارزش حکومت نزد حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) کم تر از یک کفش کم ارزش است مگر برای اقامه عدل و حقیقت.

«قال عبدالله بن عباس: دَخَلْتُ عَلَى اميرِ الْمُؤْمِنِينَ(ع): بِذِي قَارُوهُوَ يَخْصِفُ نَعْلَهُ فَقَالَ لِي: مَا قِيَمُهُ هَذَا النِّعْلُ؟ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَهِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ امْرَأَتِيكُمْ إِلَّا أَنْ أَقْسِمَ حَقًّا أَوْ أَدْفَعُ بَاطِلًا.»^۱

علی(ع) هنگامی که با لشکریانش به جنگ جمل می رفت، در یکی از منازل نزدیک بصره به نام ذی قار فرود آمد. عبدالله بن عباس می گوید: بر آن حضرت وارد شدم. دیدم نشسته است و کفش پاره خود را وصله می زند. به من فرمود: قیمت این لنگه نعلین چه قدر است؟ عرض کردم: ارزشی ندارد. فرمود: به خدا سوگند، این نعلین در نظر من محبوب تر از فرمانروایی و حکومت بر شما است مگر آن که بتوانم در پرتو آن اقامه عدل و حقّی کنم یا باطل و بیدادی را براندام.

بیان احادیث در جدول

مقدمه

جدول یکی از روش‌های جذاب است که می‌تواند مخاطبان زیادی را به خود جلب کند.

روش‌های به کارگیری جدول بسیار است که در این جا به چند مورد اشاره می‌شود. پیدا کردن و به کارگیری روش‌های دیگر بر عهده مبلّغان محترم است. برای آغاز کار به چند وسیله نیاز داریم:

۱. تابلو وایت برد و ماژیک برای رسم جدول.
  ۲. تابلویی با جنس دیگر مثل تابلو پارچه‌ای که در آن جاهایی برای قراردادن کلمات یا حروف تعبیه شده باشد.
- تابلوهای پارچه‌ای معمولاً برای آموزش الفبای فارسی استفاده می‌شود. این تابلو، پارچه‌ای است که روی آن پلاستیک کشیده شده است و در بین آن دوخته و به صورت چهارخانه‌ای است که می‌توان داخل آن کارت قرار داد. هم چنین می‌توان حروف یا کلمات یک حدیث یا ترجمه را داخل جدول قرار داد.

روش بیان رسیدن به حروف یا کلمات

کار را معمولاً با طرح یک پرسش آغاز کنید. وقتی پاسخ مشخص شد، حروف آن پاسخ در جدول قرار می‌گیرد. برای مثال، می‌خواهیم معنی حدیث «تَخَلَّلُوا فَإِنَّهُ مِنَ النَّظَافَةِ وَالنَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ وَصَاحِبُهُ فِي الْجَنَّةِ»^۱ «پاکیزگی بخشی از ایمان است» را به مخاطبان بیاموزیم.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۳۱۹، باب استحباب تخلّل الانسان؛ بحار

الانوار، ج ۵۹، ص ۲۹۱، باب ۸۹، ص ۲۸۹.

ابتدا پرسشی مطرح کنید که پاسخ آن ایمان است. پاسخ کلمه ایمان را در جدول بنویسید. آن‌گاه پرسشی مطرح کنید که پاسخ آن کلمه «من» باشد. آن را در جدول بنویسید. سپس پرسش جدیدی مطرح کنید که پیام جدول را مخاطبان بگویند. بله، پاسخ صحیح پاکیزگی از ایمان است. آن‌گاه وارد بحث شوید و آن را به طور کامل توضیح دهید.

روش دیگر

برای نمونه، جدول ۲۰ حرفی بکشید. آن را شماره‌گذاری کنید. چند سؤال بپرسید. پس از هر پرسش و رسیدن به پاسخ صحیح، حروف آن را بر اساس شماره‌ای که اعلام می‌کنید، در جدول قرار دهید. از مخاطبان بخواهید در هر مرحله‌ای توانستند پیام جدول را بگویند. توجه داشته باشید که کلمه‌های اساسی و کلیدی جدول را معمولاً در آخرین پرسش‌ها مطرح کنید. در این مثال می‌توان ابتدا کلمه «جزئی از است، ایمان، پاکیزگی» را مطرح کرد و آن‌ها را یکی یکی در جدول قرار داد. پس از حل جدول، در مورد آن موضوع بحث کنید.

۴	۳	۲	۱
۸	۷	۶	۵
۱۲	۱۱	۱۰	۹
۱۶	۱۵	۱۴	۱۳
۲۰	۱۹	۱۸	۱۷

کاربرد شعر و سرود در احادیث

شعر یکی از ابزارهای القای مفاهیم خیالی و عاطفی است؛ یعنی اگر حرفی را به کسی بزنیم، اثر نمی‌کند، ولی با شعر اثر می‌کند. پیامبر اکرم (ص) هم در برخی موارد از این ابزار استفاده کرده است. در جنگ احد، مشرکان شعار می‌دادند: «أَعْلَى حَبِلْ أَعْلَى حَبِلْ».

پیامبر در پاسخ آن‌ها می‌فرمود: «اللَّهُ أَعْلَى وَأَجَلُ اللَّهِ أَعْلَى وَأَجَلٌ» که هم دارای معنای بسیار جالبی است و هم ریتم قوی‌تر و بهتری دارد.

خطابه‌های منسوب به امام حسین (ع): «إِنِّي لَا أَرَى الْمَوْتَ إِلَّا سَعَادَةً»، رجزهای حضرت عباس: «وَاللَّهِ إِنْ قَطَعْتُمْ يَمِينِي» یا خطابه‌های شعری حضرت علی (ع) همه نمونه‌هایی از به کارگیری تکنیک شعر و سرود از سوی ائمه اطهار (ع) است.

احادیث موزون

احادیث موزون به احادیثی گفته می‌شود که ریتم و وزن ساده‌ای دارند و مخاطب می‌تواند سریع آن را حفظ کند.

«لَا ظَفَرَ لَا ظَفَرَ»^۱   لِمَنْ لَا صَبْرَ لَهُ»^۱

کسی که صبر نمی‌کند، پیروزی نیابد.

قال علی (ع):

«فَكِّرْ»^۲   ثُمَّ تَكَلَّمْ»^۲

اول فکر کن بعد صحبت کن.

---

۱. غررالحکم، فی الصبر، ص ۲۸۳.

۲. فهرست غررالحکم، ص ۳۱۵.

روش‌های خواندن احادیث شعری

۱. خواندن شعر با صدای آرام سپس خواندن شعر با صدای بلند.
۲. خواندن شعر با حالت مخصوص و مثل غم و مصیبت یا شادی.
۳. خواندن دسته جمعی و گروهی.
۴. خواندن شعر و حدیث با نشان دادن برخی حرکات و حالت برای کودکان کوچک مثل حدیث:

رسول خدا (ص) فرمود:

طَهَّرُوا

أَفْوَاهَكُمْ

بِالسَّوَاكِ.^۱

تمیز کن

دهانت را

با مسواک.

---

۱. مجموعه ورام، ج ۱، ص ۷، الجز الاول....، ص ۱.

ترجمہ احادیث ریتم دار

علی (ع) فرمود:

کُونَا

لِلظَّالِمِ خَصْمًا

وَلِلْمَظْلُومِ عَوْنًا^۱

دشمن ظالم (۲)

یاور مظلوم

باشیم.

یکی از وصایای حضرت علی (ع) خطاب به فرزندان این است که فرزندان عزیزم! همواره دشمن تجاوزکاران و ستم‌گران و یاور ستم‌دیدگان باشید.

---

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۲۱۰، باب وجوب طاعة العقل و مخالفه.

احادیث کوتاه با ریتم خاص

علی (ع) فرمود:

«الْإِخْلَاصُ مَلَكَ الْعِبَادَةِ»^۱

قوام عبادت به خلوص نیت است.

امیر المؤمنین علی (ع) فرمود:

«الْجَهْلُ بِالْفَضَائِلِ   مِنْ أَقْبَحِ الرِّذَائِلِ»^۲

جهل آدمی به فضایل اخلاقی خود، از زشت‌ترین

صفات رذیله است.

رسول خدا (ص) فرمود:

«وَقَرُّوا كِبَارَكُمْ   وَارْحَمُوا صِغَارَكُمْ»^۳

به بزرگ‌سالان خود احترام کنید و نسبت به کودکان

خویش ترحم و عطوفت کنید.

علی (ع) فرمود:

«لَا مِيرَاثَ   كَالْأَدَبِ»^۴

هیچ ارثی برای فرزندان بهتر از ادب و تربیت نیست.

---

۱. ثواب الاعمال، ص ۲۰.

۲. غررالحکم، ص ۹۱.

۳. عیون اخبار الرضا، ص ۱۶۳.

۴. وسائل الشیعه، ج ۱۳، ص ۴۰، باب استجواب مشاوره اصحاب الرأی.

احادیث ضرب المثل

بسیاری از ضرب‌المثل‌های ما در فارسی ریشه‌های روایی دارند که در میان مردم مشهور شده است. این ضرب‌المثل‌ها کاربرد عمومی فراوانی دارد و مردم روزانه بارها از آن‌ها استفاده می‌کنند. از روش ضرب‌المثل برای تفهیم بهتر مطالب استفاده می‌شود. در امور آموزشی از ضرب‌المثل‌ها به خوبی می‌توان استفاده کرد.

مثال: ز گهواره تا گور دانش بجوی.

این ضرب‌المثل برگرفته از حدیث رسول خدا(ص) است که فرمود:

«اطلبوا العلمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى الْحَدِّ»^۱

چنین گفت پیغمبر راست گوی ز گهواره تا گور دانش بجوی

معنی لغات در احادیث

لغاتی را در احادیث انتخاب کنید و درباره ترجمه آن پرسید. تلاش کنید در ادامه حدیث یا در ترجمه به گونه‌ای به معنی لغت اشاره شود تا مخاطبان به دقت بتوانند پاسخ آن را بدهند.

امام صادق(ع) فرمود:

«تَعَوَّذَ بِاللَّهِ مِنْ سَطَوَاتِ اللَّهِ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ قَالَ قُلْتُ لَهُ وَ
مَا سَطَوَاتُ اللَّهِ قَالَ الْآخِذُ بِالْمَعَاصِي.»^۱

از سطوات و غضب به خدا پناه ببرید. راوی پرسید:
«سطوت» خداوند چیست؟ فرمود: مردم را به گناهان
خودشان گرفتن.

ابتدا حدیث را بخوانید و نیمی از ترجمه را بیان کنید. سپس
از مخاطبان پرسید: «سطوت» چیست؟ آن‌گاه ادامه حدیث را
بخوانید و ترجمه کنید و درباره آن بحث کنید.

مثال دیگر

علی(ع) فرمود:

«الظَّفَرُ بِالْحَزَمِ وَالْحَزَمُ بِالتَّجَارِبِ.»^۲

پیروزی در پرتو احتیاط است و احتیاط کاری به
آزمودگی بستگی دارد.

در این‌جا این پرسش مطرح می‌شود که معنی لغت «حزم»
چیست؟ احتیاط کردن و احتیاط کار بودن.

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۲۶۹.

۲. فهرست غررالحکم، ص ۴۱.

توضیح

حزم با تجربه به دست می‌آید، یعنی چه؟ یعنی انسان با تجربه با احتیاط و دقت کار می‌کند و خطای کم‌تری انجام می‌دهد.

مثال دیگر

حضرت رضا فرمود:

«إِنَّ امْرَأَةً سَأَلَتْ أَبَا جَعْفَرٍ فَقَالَتْ اصْلَحَكَ اللَّهُ إِنِّي مُتَبَلِّلُهُ فَقَالَ لَهَا وَمَا التَّبِيلُ عِنْدَكَ قَالَتْ لَا أُرِيدُ التَّزْوِيجَ أَبَدًا قَالَ وَلِمَ؟ قَالَتْ أَلْتَمَسُ فِي ذَلِكَ الْفَضْلَ فَقَالَ أَنْصَرِي فِلَوْكَانَ فِي ذَلِكَ فَضْلٌ لَكَانَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ أَحَقَّ بِهِ مِنْكَ إِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يَسْقِيهَا إِلَى الْفَضْلِ.»^۱

زنی در مقام پرسش به امام باقر(ع) عرض کرد: من «متبلله» هستم. حضرت فرمود: مقصودت از «تبتل» چیست؟ پاسخ داد: تصمیم دارم هرگز ازدواج نکنم. فرمود: برای چه؟ گفت: برای رسیدن به فضیلت و کمال. حضرت فرمود: از این تصمیم منصرف شو. اگر خودداری از ازدواج فضیلتی در برداشت حضرت زهرا(س) به درک این فضیلت از تو شایسته‌تر بود. چنین نیست که کسی در فضیلت بر وی پیشی گیرد. معنی متبلله که در حدیث آمده است، چیست؟

بیان احادیث با روش خاص

ابتدا بر روی تخته به این صورت بنویسید یا حدیث را به این صورت بیان کنید:

سید

سید

سید

با کمک مخاطب، این سه سید را کامل کنید:

سید الکلام؟ القرآن

و سید القرآن؟ البقره

و سید البقره؟ آیه الكرسي

حالا حدیث را به صورت کامل بخوانید:

علی(ع) فرمود که از رسول خدا(ص) شنیدم می‌فرماید:

«با علی... سید الکلام القرآن و سید القرآن البقره و سید

البقره آیه الكرسي یا علی ان فیها لخمسين کلمه فی کل

کلمه خمسون بركة.»^۱

ای علی! قرآن کلام برتر و بزرگ است و سوره بقره،

سید قرآن و آیه الكرسي سید بقره است. ای علی! در

آیه الكرسي، پنجاه کلمه است و در هر کلمه، پنجاه

برکت و خیر وجود دارد.

اکنون به مخاطبان بگویید: یک سؤال می‌پرسم که پاسخ آن

در حدیث آمده بود. آیه الكرسي از چند کلمه تشکیل شده است؟

(۵۰ کلمه) و در هر کلمه چند برکت و خیر وجود دارد؟ (۵۰)

---

۱. تفسیر مجمع البیان جز ۲-۱، صص ۳۶۰ و ۳۶۱.

بیان احادیث با روش کتبی و شفاهی

به صورت شفاهی

پنج بار با صدای رسا بگویید: «القلیل»، «کثیر». سپس با حالت سؤالی پرسید: چهار چیز است که کم آن‌ها هم زیاد است و یکی یکی مطالب را بیان کنید و با حالت سؤالی از مخاطبان پرسید.

مثال اولی از آن‌ها آتش است که کم آن هم زیاد است. دومی و سومی و چهارمی نیز به ترتیب آورده می‌شود. به حدیثی از امام علی(ع) در این زمینه توجه کنید.

چهار چیز است که مقدار کم آن‌ها هم بسیار است: آتش، خواب، بیماری و دشمنی.

یعنی مقدار کم هر یک از این چهار را ناچیز تلقی نکنید، بلکه مقدار کم آن‌ها نیز بسیار است و می‌تواند منشأ آثار زیادی باشد.

به صورت کتبی

این روش درست مثل شفاهی است با این تفاوت که شکل حدیث به صورت زیر بر روی تخته نوشته می‌شود و از روی نوشته و با اشاره به حدیث آن بیان می‌شود:

القلیل	کثیر
القلیل	کثیر
القلیل	کثیر
القلیل	کثیر
القلیل	کثیر
أَرْبَعُهُ	الْقَلِيلُ مِنْهَا كَثِيرٌ

النار	القلیل	منہا	کثیر
و النوم	القلیل	منہا	کثیر
و المرض	القلیل	منہا	کثیر
و العداۃ	القلیل	منہا	کثیر

حدیث را کامل کنید

حدیثی را انتخاب کنید که مخاطبان ادامه آن را شنیده یا با آن آشنا باشند و از مخاطبان بپرسید: من حدیثی را می‌خوانم. شما آن را کامل کنید.

پیامبر اکرم (ص) فرموده است:

«إِنَّ أَعْظَمَ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ ...»

آن‌گاه چنین ادامه دهید: شما آن را بگویید. من کمی راهنمایی می‌کنم و ترجمه حدیث را می‌گویم:
بزرگ‌ترین آیه در قرآن... احسن، پاسخ صحیح است:
آیه الكرسي.

حدیث را یک‌بار با هم می‌خوانیم:

«إِنَّ أَعْظَمَ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ آيَةُ الْكَرْسِيِّ»^۱

مثال دیگر

رسول خدا(ص) فرمود:

الف) بعثت لاتمم مکارم...

ب) بعثت لاتمم... الاخلاق.

ج) ... لاتمم مکارم الاخلاق.

د) بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْاِخْلَاقِ.^۲

مبعوث شده‌ام تا برنامه‌های مکارم اخلاقی را تتمیم و تکمیل کنم.

۱. تفسیر روح المعانی، ج ۳، ص ۱۰.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۶۸۷، باب استجاب التخلق بمکارم الاخلاق.

مثال دیگر

علی (ع) فرمود:

«الْحَيَاءُ يَصُدُّ عَنْ فِعْلِ الْقَبِيحِ»^۱

شرم و حیا، آدمی را از کارهای ناپسندیده باز می‌دارد.
این حدیث را می‌خوانم. ابتدای آن را نمی‌گویم، شما آن را
کامل کنید:

«... يَصُدُّ عَنْ فِعْلِ الْقَبِيحِ» اولش را بگویید. من ترجمه
حدیث را می‌گویم تا با هم به حدیث برسیم. آدمی را از کارهای
ناپسند باز می‌دارد. بله، پاسخ صحیح «الحیا» است؛ یعنی شرم و
حیا.

مثال دیگر

حضرت سجاد فرمود:

«وَالذُّنُوبُ الَّتِي تَهْتِكُ الْعِصَمَ شُرْبُ الْخَمْرِ وَاللَّعِبُ

بِالْقِمَارِ»^۲

شراب‌خواری و قماربازی از گناهانی است که پرده‌ها را
پاره می‌کند و شرم و حیا را از میان برمی‌دارد.
یک‌بار تَهْتِكُ را نگویید...
یک‌بار الْعِصَمَ را نگویید... .

۱. غرر الحکم، ص ۵۱.

۲. بحار الانوار، ۱۶، ص ۱۶۲.

آوردن حدیث مناسب برای تشویق یک کار

این روش به یک حدیث یا یک کار اختصاص ندارد و گستره وسیعی از موضوع‌ها و مطالب را دربر می‌گیرد و بیش‌تر برای تشویق مخاطبان از کلام اهل‌البیت(ع) استفاده می‌شود. موضوع‌هایی مثل طلب علم، خوش‌خلقی، کار و تلاش، احترام به بزرگ‌سالان و خواندن قرآن را به عنوان نمونه می‌توان ذکر کرد.

برای مثال، جوانی در حال خواندن قرآن است. او را تشویق می‌کنیم و این حدیث را می‌گوییم:

امام صادق(ع) فرموده است:

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ هُوَ شَابٌّ مُؤْمِنٌ اخْتَلَطَ الْقُرْآنَ بِلَحْمِهِ وَ دَمِهِ.»^۱

کسی که تلاوت قرآن می‌کند، اگر جوان با ایمان باشد، قرآن با گوشت و خونس آمیخته می‌شود و در همه بافت‌های بدنش اثر می‌گذارد.

---

۱. الکافی، ج ۲، ص ۶۰۳، باب فضل حامل القرآن.

آموزش احادیث در دعای آخر جلسه

در آخر جلسه‌های مختلف، خطیبان و مربیان دعاهایی می‌خوانند و مخاطبان دست‌ها را بالا می‌برند و آمین می‌گویند. در این روش می‌توان از آموزش چند حدیث و ترجمه استفاده کرد و متن حدیث و ترجمه را در دعا آورد. به مثال زیر توجه فرمایید.

در صحیفه سجادیه و دیگر روایات تربیتی این روش به فراوانی یافت می‌شود:

امام سجاد(ع) فرمود:

«وَأَعِزِّي عَلَى تَرْبِيَّتِهِمْ وَتَأْدِيبِهِمْ وَبِرَّهِمْ.»^۱

بار خدایا! مرا در تربیت و تأدیب فرزندانم یاری فرما.

---

۱. بحارالانوار، ج ۷، ص ۳۰۵، باب الخصال التي توجب التخلص.

آموزش احادیث با اشاره به اعضای بدن

ابتدا توجه مخاطبان را به اعضای بدن جلب کنید و بگویید: به دست‌های خود و پاهای خود نگاه کنید، چشم و گوش خود را در آینه ببینید. همه اعضا و جوارح به کار و تلاش مشغولند. کار دست چیست؟ کار پا چیست؟ کار چشم چیست؟ کار گوش و... این‌ها باید در یک حالت اعتدال کار کنند. بیش از اندازه از این‌ها کار نکشید. اوقات خود را تقسیم کنید. این اعضا و جوارح نیز به استراحت نیاز دارند تا بهتر بتوانند کار مفید انجام دهند. باید وقت خود را تقسیم کرد. مقداری برای کار، مقداری برای عبادت و مقداری برای استراحت است. این ویژگی انسان مسلمان است. در قیامت از هر یک از این اعضا و جوارح پرسش می‌شود که چگونه عمل کردند. هر یک از آن‌ها شهادت می‌دهند که چگونه بودند. پس باید از آن‌ها مراقبت کرد و دید آن‌ها در چه راهی تلاش کرده‌اند.

علی(ع) فرمود:

«لِكُلِّ غُضُوٍّ مِنَ الْبَدَنِ اسْتِرَاحَةٌ»^۱

هر یک از اعضای بدن به استراحت احتیاج دارد.

از این روش برای آموزش موضوع‌های مختلف می‌توان استفاده کرد، موضوع‌هایی مثل: عقاید، شگفتی‌های آفرینش، برهان نظم، اخلاق و احکام، نگاه‌های چشم انسان و انجام ندادن فعل حرام.

مثال اول

خاصیت چشم انسان چیست؟ دیدن به وسیله چشم انسان انجام می‌گیرد. به اطراف خوب نگاه کنید. شما می‌توانید اجسام را ببینید. حال چشم خود را ببندید. هیچ چیز نمی‌بینید. حضرت علی(ع) چراغ اندیشه در نعمت‌های الهی را به دست ما می‌دهد و می‌فرماید:

«إِنَّمَا يُعَرِّفُ قَدْرَ النِّعَمِ بِمُقَاسَاهُ ضِدَّهَا»^۱

ارزش نعمت‌ها به وسیله مقایسه با ضدشان شناخته می‌شود.

رسول خدا(ص) فرمود:

«النَّظَرُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سَهَامِ إِبْلِيسَ»^۲

نگاه بد، تیری مسموم از تیرهای شیطان است.

علی(ع) فرمود:

«إِيَّاكَ وَالنَّظَرَ فَإِنَّ الْأَوَّلَى لَكَ وَالثَّانِيَةَ عَلَيْكَ»^۳

از نگاه برحذر باش - بعد از نگاه اول - زیرا اولی برای آزمون و دومی به زیان توست.

---

۱. میزان الحکمه، ج ۴، ص ۳۱۱۲.

۲. همان، ص ۳۲۱۱.

۳. همان، ص ۳۲۸۸.

آموزش احادیث با استفاده از شگفتی‌های آفرینش

این روش در بسیاری از موارد قابل استفاده است به ویژه هنگامی که در طبیعت روستا، اردوگاه، باغ وحش، موزه طبیعی و محیط‌هایی مانند آن باشید. هنگامی که به یک شگفتی اشاره می‌شود، اگر آن مورد در منظر دید - در باغ وحش - باشد، آموزش بسیار عمیقی صورت می‌گیرد.

در این قسمت به چند نمونه از روایات اشاره می‌شود.
امام صادق(ع) پس از آن‌که درباره آفرینش زرافه و ساختمانش با مفضل صحبت کرد و آن را از آفریده‌های عجیب خداوند به شمارد آورد، فرمود:

«فَأَمَّا طُولُ عُتُقِهَا وَ الْمَنْفَعَةُ لَهَا فِي ذَالِكَ فَإِنَّ مَنَشَأَهَا وَ مَرَعَاها فِي غِيَاظِلِ ذَوَاتِ أَشْجَارٍ شَاهِقَةٍ ذَاهِبَةٍ طَوِيلًا فِي الْهَوَاءِ فَهِيَ تَحْتَاجُ إِلَى طُولِ الْعُنُقِ لِيَتَنَاولَ بِفِيهَا أَطْرَافَ تِلْكَ الْأَشْجَارِ فَتَقْوَتْ مِنْ ثِمَارِهَا.»^۱

بلندی گردن زرافه و منفعتی که از آن عایدش می‌شود، این است که محیط پیدایش و چراگاه این حیوان، جنگل‌های انبوه و سرزمین‌هایی است که از درختان سر به آسمان کشیده پوشیده شده است. زرافه به گردن دراز نیاز داشت تا بتواند به آسانی برگ درختان را بخورد و از میوه‌های جنگلی تغذیه کند.

امام صادق(ع) در توحید مفضل با شرح دقایق آفرینش پرندگان، به اصل انطباق این آفرینش با محیط زندگی آن‌ها اشاره کرده و فرموده است خداوند بزرگ هر یک از موجودات زنده را

مشابه محیط و برنامه‌ای آفرید که برای زندگی‌اش مقدر شده است:

«فَجَعَلَ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ خَلْقِهِ مُسَاكِلاً لِلْأَمْرِ الَّذِي قَدَرَ أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ. هَلْ رَأَيْتَ يَا مُفْضِلُ هَذَا الطَّائِرَ الطَّوِيلَ السَّاقِينَ وَعَرَفْتَ مَا لَهُ مِنَ الْمَنْفَعَةِ فِي طُولِ سَاقِيهِ فَإِنَّهُ أَكْثَرُ ذَلِكَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ الْمَاءِ فَتَرَاهُ بِسَاقِيهِ طَوِيلَيْنِ كَأَنَّهُ رَبِيبُهُ فَوْقَ مَرْقَبٍ وَهُوَ يَتَأَمَّلُ فِي الْمَاءِ فَإِذَا رَأَى شَيْئاً مِمَّا يَتَقَوَّاتُ بِهِ خَطَا خُطُواتٍ رَقِيقاً حَتَّى يَتَنَاوَلَهُ وَلَوْ كَانَ قَبِصَرِ السَّاقِينَ وَكَانَ يَخْطُو نَحْوَ الصَّيْدِ لِيَأْخُذَهُ يُصِيبُ بَطْنَهُ الْمَاءُ فَيُثَوِّرُ وَيَذَعُرُ مِنْهُ فَيَتَفَرَّقُ عَنْهُ فَخُلِقَ لَهُ ذَلِكَ الْعُمُودَانِ لِيُدْرِكَ بِهِمَا حَاجَتَهُ وَلَا يَنْسُدُّ عَلَيْهِ مَطْلَبُهُ.»^۱

امام صادق (ع) به مفضل فرمود: آیا پرنده پا بلند را دیده‌ای؟ آیا می‌دانی پای بلند برای او چه فایده‌ای دارد؟ زندگی این حیوان بیش‌تر در آب‌های کم عمق است. او با پای بلندش مانند دیده بانی است که روی برج مراقبت قرار گرفته است و با دقت آن را زیر نظر دارد. به محض آن‌که کرم یا جنبنده‌ای را ببیند که برای تغذیه‌اش مناسب باشد، آهسته به سویش پیش می‌رود تا آن را طعمه خود سازد. اگر پای این پرنده کوتاه بود، زمانی که از پی صیدش می‌رفت، شکمش با آب برخورد می‌کرد. آن‌گاه تلاطم آب، کرم‌ها را به هیجان می‌آورد و از ترس می‌گریختند و پرنده گرسنه می‌ماند. خداوند این دو پای بلند را به حیوان داده است تا به

غذای خود دست یابد و نقشه شکارش نقش بر آب نشود.

علی (ع) فرموده است:

«فَهِيَ مُسَدِّلُهُ الْجُفُونِ بِالنَّهَارِ عَلَى حَدَاقِهَا وَ جَاعِلُهُ اللَّيْلِ سِرَاجاً تَسْتَدِلُّ بِهِ فِي التَّمَاسِ أَرْزَاقِهَا فَسُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ اللَّيْلَ لَهَا نَهَاراً وَمَعَاشاً وَ النَّهَارَ سَكْنًا وَ قَرَاراً.»^۱

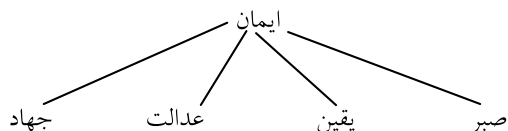
این حیوان در روز پلک بر حدقه می‌گذارد و دیده فرو می‌بندد و شب از پی روزی خود می‌رود. بزرگ و منزّه است خداوندی که شب را برای آن حیوان، روز کوشش و تأمین زندگی قرار داده و روز را برایش شب قرار گرفتن و آرامش مقرر کرده است.

---

۱. همان، ج ۶۱، ص ۳۲۳، باب ۱۳، الخفاش و غرائب؛ خلقه و عجائب.

روش آموزش احادیث با نمودار

نمودارها یا تابلوهای نموداری می‌تواند کمک خوبی در امر آموزش باشد، به این ترتیب که با توجه به روایت، سرفصل‌های مباحث را روی تابلو رسم کنید و سپس درباره آن‌ها توضیح دهید.

اشتیاق	زیرکی	فهمیدن امر مشکل	امر به معروف
ترس	رسیدن به حقایق	رسیدن به حقیقت دانش	نهی از منکر
زهد	عبرت شناسی	روشنی حکم	راست‌گویی
مراقبت	روش پیشینیان	خرمی و شکیبایی	دشمنی با بدکاران

مثال دیگر

امام باقر(ع) فرمود:

«بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَالْوَلَايَةِ، وَلَمْ يُنَادَ بِشَيْءٍ كَمَا نُودِيَ بِالْوَلَايَةِ يَوْمَ الْغَدِيرِ.»^۱

اسلام روی پنج پایه نهاده شده است: نماز و زکات و روزه و حج و ولایت. چنان‌که برای ولایت در روز عید غدیر فریاد زده شد، برای هیچ چیز دیگر فریاد زده نشد.

به روایتی در این زمینه توجه کنید:

۱. اصول کافی، ج ۳، کتاب ایمان و کفر، باب وصف ایمان، ص ۸۳.

امام باقر(ع) فرمود:

«يَسْتَلِ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَنِ الْإِيمَانِ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ
جَعَلَ الْإِيمَانَ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمٍ: عَلَى الصَّبْرِ وَالْيَقِينِ وَالْعَدْلِ
وَالْجِهَادِ، فَالصَّبْرُ مِنْ ذَلِكَ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: عَلَى الشَّوْقِ وَ
الْإِشْفَاقِ وَالزُّهْدِ وَالتَّرَقُّبِ، فَمَنْ اشْتَأَقَ إِلَى الْجَنَّةِ سَلَا عَنْ
الشَّهَوَاتِ وَمَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ رَجَعَ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ وَمَنْ
زَهَدَ فِي الدُّنْيَا هَانَتْ عَلَيْهِ الْمُصِيبَاتُ وَمَنْ رَاقَبَ الْمَوْتَ
سَارَعَ إِلَى الْخَيْرَاتِ، وَالْيَقِينُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: تَبَصُّرِهِ وَ
الْفِطْنَةِ وَتَأَوُّلِ الْحِكْمَةِ وَمَعْرِفَةِ الْعِبَرَةِ وَسُنَّةِ الْأَوَّلِينَ فَمَنْ
أَبْصَرَ الْفِطْنَةَ عَرَفَ الْحِكْمَةَ وَمَنْ تَأَوَّلَ الْحِكْمَةَ عَرَفَ الْعِبَرَةَ
وَمَنْ عَرَفَ الْعِبَرَةَ عَرَفَ السُّنَّةَ وَمَنْ عَرَفَ السُّنَّةَ فَكَانَتْهَا
كَانَ مَعَ الْأَوَّلِينَ وَاهْتَدَى إِلَى التِّي هِيَ أَقْوَمُ وَنَظَرَ إِلَى مَنْ
نَجَا بِمَا نَجَا وَمَنْ هَلَكَ بِمَا هَلَكَ وَإِنَّمَا أَهْلَكَ اللَّهُ مَنْ
أَهْلَكَ بِمَعْصِيَتِهِ وَأَنْجَى مَنْ أَنْجَى بِطَاعَتِهِ؛ وَالْعَدْلُ عَلَى
أَرْبَعِ شُعَبٍ: غَامِضِ الْفَهْمِ وَغَمْرِ الْعِلْمِ وَزَهْرَةِ الْحُكْمِ وَ
رَوْضَةِ الْحِلْمِ فَمَنْ فَهَمَ فَسَرَ جَمِيعَ الْعِلْمِ وَمَنْ عَلِمَ عَرَفَ
شَرَائِعَ الْحُكْمِ وَمَنْ حَلَمَ لَمْ يُفْرِطْ فِي أَمْرِهِ وَعَاشَ فِي
النَّاسِ حَمِيداً، وَالْجِهَادُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: عَلَى الْأَمْرِ
بِالْمَعْرُوفِ وَالتَّنْهِي عَنِ الْمُنْكَرِ وَالصِّدْقِ فِي الْمَوْطِنِ وَ
شَتَانِ الْفَاسِقِينَ فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظَهَرَ الْمُؤْمِنِ وَمَنْ
نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أَنْفَ الْمُنَافِقِ وَأَمِنَ كَيْدَهُ وَمَنْ
صَدَّقَ فِي الْمَوْطِنِ قَضَى الَّذِي عَلَيْهِ وَمَنْ شَتَأَ الْفَاسِقِينَ

غَضَبَ اللَّهِ وَ مَنْ غَضَبَ اللَّهُ وَ مَنْ غَضَبَ اللَّهُ لَهُ، فَذَلِكَ
الْإِيمَانُ وَ دَعَائِمُهُ وَ شُعْبُهُ»^۱

از امیرالمؤمنین (ع) درباره ایمان پرسیدند. فرمود:
خدای عزوجل، ایمان را بر چهار پایه قرار داده است:
صبر؛ یقین؛ عدالت و جهاد.

صبر چهار پایه دارد: اشتیاق؛ ترس؛ زهد و مراقبت
(انتظار). پس هر که اشتیاق بهشت داشته باشد، باید
هوسرانی‌ها را کنار بگذارد و هر که از دوزخ بیم دارد،
از چیزهای حرام روگرداند و هر که در دنیا زهد ورزد
(و بی‌رغبت شود)، مصیبت‌ها بر او آسان می‌شود و هر
که منتظر مرگ باشد، به انجام دادن نیکی‌ها شتاب کند.

یقین چهار شعبه دارد: زیرکی و روشن‌بینی؛ رسیدن به
حقایق؛ عبرت‌شناسی؛ روش‌پیشینیان. پس هر که
روشن‌بین شود، حقیقت‌شناس می‌شود و هر که به
حقایق رسد، عبرت‌شناس می‌شود و هر که عبرت‌شناس
باشد، سنت و روش را می‌فهمد و هر که سنت را
بشناسد، مثل این است که با پیشینیان است و به طریقی
که درست‌تر است، هدایت می‌شود و بنگرد هر که
نجات یافته، به چه وسیله نجات یافته و هر که هلاک
شده، برای چه هلاک شده است. همانا خدا هر که را
هلاک کرد، تنها به سبب نافرمانی‌اش هلاک کرده و هر
که را نجات بخشیده، به سبب اطاعتش بوده است.

عدالت چهار شعبه دارد: فهمیدن امر مشکل [دقت در
فهمیدن]؛ رسیدن به حقیقت دانش؛ روشنی حکم

(داوری)؛ خرمی شکیبایی. پس هر که بفهمد، همه دانش را تفسیر می‌کند و هر که بداند، آب‌گاه‌های داوری را بشناسد و هر که بردباری ورزد، در کارش زیاد روی نمی‌کند و میان مردم ستوده زندگی می‌کند.

جهاد چهار شعبه دارد: امر به معروف؛ نهی از منکر؛ راست‌گویی در هر حال؛ دشمنی با بدکاران. پس هر که امر به معروف کند، مؤمن را یاری کرده و پشتش را محکم ساخته است. هر که نهی از منکر کند، بینی منافقان را به خاک مالیده و از نیرنگش ایمن گشته است. هر که همه جا راست گوید، وظیفه‌ای که بر او بوده، انجام داده است و هر که با بدکاران دشمنی کند، برای خدا خشم‌گین شده است و هر که برای خدا خشم کند، خدا هم به خاطر او خشم می‌کند. این است ایمان و پایه‌ها و شعبه‌هایش.

آموزش احادیث در محل مورد نیاز، محل خاص، شغل خاص

برخی احادیث در مکان‌های خاصی اثر بیش‌تری دارند. برای مثال، در نانوائی با تشکر از تلاش نانوا می‌توان حدیثی درباره گرمی‌داشتن نان بیان کرد یا در جایی که نان در اختیار مخاطبان قرار دارد، این حدیث گفته شود:

رسول اکرم (ص) فرموده است:

«أَكْرِمُوا الْخَبْزَ فَإِنَّهُ قَدْ عَمِلَ فِيهِ مَا بَيْنَ الْعَرْشِ إِلَى الْأَرْضِ

وَمَا فِيهَا مِنْ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِهِ.»^۱

نان را که فرآورده کشاورزی است، عزیز بدارید؛ چه آن‌که عوامل آسمانی و زمینی و بسیاری از آفریده‌های الهی در ایجاد آن مؤثر بوده‌اند.

مثال دیگر

علی (ع) فرمود:

«أَلْهَمُ يُذِيبُ الْجَسَدَ.»^۲

آتش اندوه و غم، بدن آدمی را می‌گدازد و مانند فلز مذابی آب می‌کند.

می‌توان به کارخانه ذوب فلزات رفت و برای کارگران یا مخاطبانی که به کارخانه برده می‌شوند، درباره حرارت و ذوب فلز توضیح داد که چگونه آهن به این محکمی با این حرارت آب می‌شود. آن‌گاه آن را با بدن آدمی مقایسه کنید که غصه‌دار بودن بیش از اندازه و غم و اندوه افراطی، بدن انسان را نابود می‌کند. توضیح این مطلب ضروری است که انسان عاقل هم

۱. بحارالانوار، ج ۳، ص ۱۶۱.

۲. غررالحکم، ص ۳۵.

دارای غم و اندوه است. این حزن مثل از دست دادن عزیز نباید
سبب تباهی زندگی و نابودی زندگی آدمی شود. راه دیگر، نشان
دادن فیلم در کلاس هاست.

روش بیان احادیث برای افراد دیرآموز

افراد دیرآموز هوش طبیعی پایین‌تری نسبت به افراد عادی دارند. این افراد به چند دسته تقسیم می‌شوند که توضیح آن در کتاب‌های روان‌شناسی آمده است. بحث امروز ما درباره کسانی است که آمادگی آموزش را دارند، ولی سرعت یادگیری‌شان پایین‌تر است. آموزش مفاهیم به این افراد باید حسی و قابل لمس باشد و با تکرار و آرامش صورت بگیرد.

این افراد بیش‌تر زیر پوشش سازمان بهزیستی کشور قرار دارند و در مدارس خاصی مثل کودکان استثنایی یا مکان‌های کاری مثل مجتمع‌های بهزیستی آموزش می‌بینند. این افراد در آن‌جا به کارهایی مثل حصیربافی و نجاری سرگرمند. این افراد مطالبی را که قابل حس و دیدن باشد، بهتر یاد می‌گیرند. برای نمونه، ممکن است درک مفهومی مثل «فرو رفتن میخ در چوب» برای‌شان دشوار باشد، ولی اگر یک میخ را درآورید و به وسیله چکش در چوب بکوبید، مفهوم فرو رفتن در چوب را بهتر یاد می‌گیرند. درباره آموزش معارف و احکام اسلامی از این اصل باید استفاده کرد.

به مثال زیر توجه فرمایید:

امروز صحبت ما درباره وضو گرفتن است. من وضو می‌گیرم. شما هم مثل من تکرار کنید. ابتدا به این پرسش پاسخ دهید: چه کار می‌کنیم؟ وضو می‌گیریم. به این کار من نگاه کنید. شما هم مثل من وضو بگیرید. حالا من اشتباه وضو می‌گیرم. شما بگویید کجای آن اشتباه است؟ چند نفر از شما جلو بیایند. دوباره و تک تک وضو بگیرند. اگر اشتباه بود، خودتان بگویید.

رسول خدا (ص) فرمود:

«إِذَا لَتَقَيْتُمْ فِتْلَاقُوا بِالتَّسْلِيمِ وَالتَّصَافُحِ»^۱

هنگامی که یکدیگر را می‌بینید به هم سلام گوئید و

دست دهید.

اکنون چند بار سلام دادن و دست دادن را تمرین کنید.

---

۱. اصول کافی، ج ۳، صص ۲۶۱ و ۲۶۲، باب المصافحه.

آموزش احادیث با روش مسابقه

مسابقه از ریشه «سبق» به معنی سبقت و پیشی گرفتن است. انسان‌ها از حس پیشی گرفتن برخوردار هستند. اگر این حس در مسیر درستی قرار گیرد، بسیار ثمربخش خواهد بود. در این قسمت تلاش شده است با برگزاری مسابقه‌های گوناگون به نوعی احادیث اهل‌البیت(ع) به مخاطبان آموزش داده شود. در این مجموعه، روش‌های زیادی به عنوان نمونه برای مبلّغان آورده شده است که آنان می‌توانند از این روش‌ها بهره بگیرند و روش‌های دیگری به آن بیافزایند یا احادیث دیگری را جایگزین کنند تا بتوانند به اهداف تعلیم و تربیت دینی دست یابند.

مسابقه روی تخته

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«كُلْ وَأَنْتَ تَشْتَهِي وَأَمْسِكْ وَأَنْتَ تَشْتَهِي.»^۱

هنگامی که اشتها داری، غذا بخور و زمانی که هنوز

اشتها داری، دست از خوردن بردار.

در مرحله اول، حدیث را به طور نامرتب مانند شکل زیر در

دو قسمت تخته بنویسید:

تَشْتَهِي	تَشْتَهِي
وَأَنْتَ	وَأَنْتَ
كُلْ	كُلْ
وَأَنْتَ	وَأَنْتَ
وَأَمْسِكْ	وَأَمْسِكْ
تَشْتَهِي	تَشْتَهِي

۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۲۲۱؛ بحارالانوار، ج ۵۹، ص ۲۹۰.

در این مرحله، دو شرکت کننده انتخاب می‌شوند. از آن‌ها بخواهید پشت به تخته و رو به دانش‌آموزان قرار بگیرند و به تخته نگاه نکنند. آن‌گاه در دایره‌های سمت راست، عدد زوج و در دایره‌های سمت چپ، عدد فرد را بنویسید. مانند شکل:

تشتهی ۵	تشتهی ۶
وانت ۳	وانت ۴
کل ۱	کل ۲
وانت ۹	وانت ۲
وامسک ۷	وامسک ۸
تشتهی ۱۱	تشتهی ۱۲

آن‌گاه برای شرکت‌کنندگان توضیح دهید: همان‌طور که دیدید، من در سمت راست و چپ تخته، دو دسته دایره به طور نامرتب حدیث را نوشتم. دایره سمت راست مال شما و

دایره‌های سمت چپ مال من. در دایره‌ها مربوط به هر کدام، عددی نوشته شده است. شما با سه شماره من رو به تخته کنید و از عدد کوچک آغاز کنید تا کلمات حدیث را به طور مرتب بنویسید.

مسابقه اول و آخر

روش انجام مسابقه

منظور از اول و آخر، حرف اول و آخر چند کلمه است که اگر این حروف کنار هم چیده شوند، کلماتی را تشکیل می‌دهند که متن حدیثی از پیامبر اکرم (ص) است.

دو گروه دو نفره برای مسابقه انتخاب می‌شوند. شش پرسش در کارتی بنویسید و در پاکت نامه قرار دهید. هر گروه می‌تواند به انتخاب خود یک پاکت را انتخاب کند تا پرسش داخل پاکت از آن گروه پرسیده شود. پاسخ پرسش‌ها را روی تخته بنویسید تا به پیام - که اصل حدیث باشد - برسیم. یک پرسش را هم به عنوان پرسش مشترک در آخر از دو گروه بپرسید. هر گروه زودتر پاسخ داد، امتیاز می‌گیرد.

پرسش‌ها

۱. به کسی که دین اسلام را قبول می‌کند، می‌گویند؟ مسلمان
۲. یکی از انواع آب‌ها که به معنای کم است؟ قلیل
۳. حرص و آز؟ طمع
۴. اگر دیده شود، عید فطر می‌آید؟ ماه
۵. از پیامبران الهی است که قوم او، شتر را کشتند؟ صالح
۶. به معنای گسترش است؟ بسط

پرسش مشترک

پاکت سربسته تا باز نکنی با تو سخن می‌گوید؟ نامه
برای رسیدن به حدیث با جدا کردن حرف اول و آخر به شرکت‌کنندگان کمک کنید:

مسلمان - قلیل - طمع - ماه - صالح - بسط - نامه
از شرکت‌کنندگان بخواهید حرف اول و آخر کلمات داخل هر شکل را کنار هم قرار دهند و ببینند چه کلماتی به دست می‌آید:

«من قلّ طعمه صح بطنه»

بعد از این مرحله با کمک اعراب، حدیث خوانده می‌شود:

«من قلّ طعمه صح بطنه»

هر کس از حاضران زودتر بتواند پنج کلمه را به دست آورد، برنده است و باید به او جایزه داد.

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«مَنْ قَلَّ طَعْمُهُ صَحَّ بَطْنُهُ...»^۱

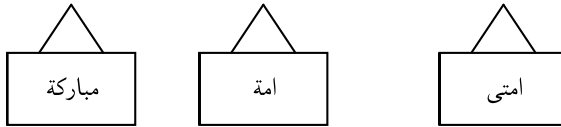
آن که غذایش کم باشد، معده‌اش سالم می‌ماند.

---

۱. شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۱۹، ص ۱۸۷.

مسابقه گل کوچک

این مسابقه به یک یا چند توپ و دروازه کوچک نیاز دارد. کلمات حدیث در سه کارت نوشته می‌شود و به وسیله یک نخ برای نصب در بالای دروازه متصل می‌شود. مانند شکل زیر:

هر شرکت‌کننده که بتواند از فاصله معین سه توپ را وارد دروازه کند، با دست یا پا از روبه‌رو یا پشت سر، برنده می‌شود، چون هر تویی که وارد دروازه شود، یکی از کلمات حدیث در جای خود نصب می‌شود. هم‌چنین می‌توان از قبل، کارت‌ها را به صورت بر عکس یا پشت و رو نصب کرد و با هر گل، کلمه را به شرکت‌کنندگان نشان داد.

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«أُمَّتِي أُمَّةٌ مُّبَارَكَةٌ.»^۱

امت من، امتی خجسته است.

مسابقه جدول و پرسش

در این روش به تعداد حروف کلمات حدیث به علاوه یک خانه کشیده می‌شود؛ یعنی اگر حدیث ۱۳ حرف دارد، جدول ۱۴ خانه‌ای بکشید و در خانه چهاردهم، یک تصویر مثل تصویر گل بکشید.

سپس تعدادی پرسش از افراد مسابقه دهنده بپرسید. هر بار یکی از حروف اول و دوم... یا آخر کلمه را انتخاب کنید و در جدول قرار دهید. به مثالی در این زمینه توجه کنید. ابتدا جدولی روی تخته مانند شکل بکشید.

۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
×	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸

از میان شرکت کنندگان، ۴ نفر را انتخاب کنید و به ۲ گروه تقسیم کنید.

گروه اول و گروه دوم.

یازده پرسش را از قبل آماده کنید و از هر گروه به ترتیب بخواهید از عدد ۱ تا ۱۰، یک شماره بگویند. برای مثال، اگر گروه اول شماره ۲ را گفت، پرسش شماره دو را از گروه اول بپرسید. اگر گروه پاسخ داد، حرف اول پاسخ را در خانه شماره ۲ بنویسید. ۱۰ امتیاز به گروه اول بدهید. اگر پاسخ درست نداد، گروه دوم می‌تواند پاسخ دهد و امتیاز بگیرد.

توجه: از میان ۱۱ پرسش، یک پرسش مشترک بین دو گروه است که هر کس زودتر پاسخ دهد، برنده می‌شود و امتیاز می‌گیرد. (پرسش یازدهم)

۱	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
م	ب	ا	ر	ک	ة	*	

پیامبر اکرم(ص) فرمود:

«أُمَّتِي أُمَّةٌ مُّبَارَكَةٌ»^۱

در پایان پس از امتیاز دادن به گروه‌ها و مشخص شدن گروه برنده، از دیگر شرکت‌کنندگان حاضر بخواهید به ترتیب شماره حروف را به هم متصل کنند تا حدیث کوتاه از پیامبر به دست آید. اگر حاضران نتوانستند، با قراردادن علامت تشدید روی دو حرف میم، آن‌ها را راهنمایی کنید. هرکس زودتر توانست حدیث را بگوید، برنده است.

توجه

در این مسابقه می‌توان حرف اول را برای رسیدن به حدیث انتخاب کرد یا حرف دوم یا حرف سوم... یا حرف آخر را.

مسابقه با جورچین (پازل)

مسابقه جورچین، مسابقه‌ای است که باید چند قطعه در کنار هم قرار گیرند تا به تصویر یا مطلب کامل برسیم. در این روش باید چند کلمه که نامرتب چیده شده‌اند، مرتب شوند تا به حدیث مورد نظر دست یابیم. این مسابقه در فضای بزرگ و کوچک قابل اجراست.

در فضای کوچک (مثل کلاس)

ابتدا حدیث را روی مقوا بنویسید. سپس با قیچی یا وسیله دیگر به چند قسمت ببرید.

اعطوا	الاجیر أجره	قبل ان	یحف	عرقه
-------	-------------	--------	-----	------

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«أَعْطُوا الْاجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَحِفَّ عَرَقُهُ»^۱

مزد کارگر را بدهید پیش از آن‌که عرقش خشک شود. پس از جدا کردن به وسیله آهن‌ربای یخچالی، پشت هر تکه آهن‌ربا بچسبانید. آنگاه قسمت‌های پازل را به طور پراکنده روی تخته وایت‌برد بچسبانید و از یک نفر شرکت‌کننده بخواهید در وقت معین، تکه‌ها را مرتب کند تا حدیث به طور کامل به دست آید.

این مسابقه بین دو نفر اجرا می‌شود. فقط باید دو دسته از جورچین‌ها تهیه شود تا به هر نفر یک دسته داده شود. هر کس زودتر بتواند جورچین را بچسباند، برنده خواهد شد.

۱. صحیفه الرضا، ص ۸۸، باب الزیارات.

در فضای بزرگ

دو گروه دو نفره انتخاب کنید. از هر گروه یک نفر به عنوان دهنده و یک نفر به عنوان کسی که باید جورچین را بچیند، معین کنید. در این مسابقه روی تکه‌های جورچین برای راهنمایی شماره بگذارید تا بر اساس شماره جورچین چیده شود. روش مسابقه چنین است:

گروه اول: دهنده   مرتب کننده جورچین

گروه دوم: دهنده   مرتب کننده جورچین

دهنده باید هر بار با دویدن، بر اساس شماره، یک تکه از جورچین را بردارد و به مرتب‌کننده بدهد تا او بر اساس شماره، جورچین را کامل کند. دهنده باید سریع باشد و چند بار به تعداد تکه‌های جورچین بدود و بازگردد تا جورچین‌ها بر اساس شماره به دست مرتب‌کننده کامل شود. هر گروه که زودتر جورچین را مرتب کند، برنده خواهد بود.

مسابقه با کارت در فضای باز

تعدادی کارت با شماره و رنگ‌های متنوع به صورت پراکنده در فضای باز مثل باغ یا نقاطی در حیاط قرار می‌گیرد. گروهی که بتواند سریع‌تر کارت‌ها را جمع‌آوری کند و در نقطه‌ای گرد آورد، برنده است.

توضیح برای آموزش یک حدیث

حدیث در دو دسته کارت پنج‌تایی به دو رنگ با شماره نوشته می‌شود، به همراه نخ مانند شکل زیر:

رنگ قرمز

من اذی ۱	مؤمناً ۲	فقد اذانی ۳	ومن اذانی ۴	فقد اذی الله ۵
----------	----------	-------------	-------------	----------------

رنگ زرد

من اذی ۱	مؤمناً ۲	فقد اذانی ۳	ومن اذانی ۴	فقد اذی الله ۵
----------	----------	-------------	-------------	----------------

آن‌گاه کارت‌ها را به طور جداگانه در فضای اردو یا جای دیگر در جاهای مختلف به طوری که در معرض دید باشد، قرار دهید. دو گروه هم انتخاب کنید؛ گروه قرمز، گروه زرد. دو نفر باید با شماره به سوی محل کارت‌ها بدوند و در محوطه کارت‌های پراکنده مربوط به رنگ خود را جمع کنند. آن‌گاه به جای خود برگردند و کارت‌ها را در محل از قبل تعیین شده قرار دهند. بر اساس شماره روی کارت، هر کس زودتر کارت‌های مربوط به خود را بیاورد و در جایگاه مرتب کند، برنده می‌شود.

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«مَنْ اَذَى مُؤْمِنًا فَقَدْ اَذَانِي وَمَنْ اَذَانِي فَقَدْ اَذَى اللَّهِ.»^۱

هر کس مؤمنی را بیازارد، مرا آزرده و هر که مرا بیازارد،
خدا را آزرده است.

---

۱. روضة الواعظین، ص ۲۹۳؛ بحارالانوار، ج ۶۴، ص ۷۲.

مسابقه توپ و سبد

باید چند توپ به وسیله شرکت‌کنندگان در سبد قرار گیرد. معمولاً تعداد پرتاب‌ها معادل تعداد کلمات حدیث قرار داده می‌شود. به مثالی در این زمینه توجه کنید:

کلمات حدیث در پنج کارت همراه با عدد نوشته می‌شود، همراه با یک نخ برای آویزان کردن کارت‌ها، مانند شکل زیر:

خیارکم ۱	احسانکم ۲	اخلاقاً ۳	الذین یألفون ۴	و یؤلفون ۵
----------	-----------	-----------	----------------	------------

سپس یک سبد و پنج توپ تهیه کنید که روی هر توپ یک شماره مطابق با شماره احادیث قرار بگیرد. کارت‌ها را پشت رو به طوری که متن حدیث معلوم نباشد، در مقابل شرکت‌کنندگان در محلی آویزان کنید. شرکت‌کننده در مسابقه باید پنج توپ را یکی یکی داخل سبد بیاندازد (فاصله تا سبد به دل‌خواه و مطابق با شرایط مکان و سنی شرکت‌کنندگان می‌تواند انتخاب شود) هر شماره که داخل سبد انداخته شود، کارت همان شماره برگردانده می‌شود. اگر شرکت‌کننده‌ای بتواند پنج توپ شماره گذاری شده را داخل سبد بیاندازد، کارت‌های حدیث برگردانده و کامل می‌شود و آن شخص برنده خواهد بود.

پیامبر اکرم(ص) فرمود:

«خِيارُكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقاً الَّذِينَ يَأْلَفُونَ وَيُؤْلَفُونَ.»^۱

بهترین شما خوش‌خوترین شماست. آنان که الفت می‌گیرند و انس می‌پذیرند.

مسابقه با کارت

بعد از انتخاب یک حدیث، کلمات آن را روی کارتی بنویسید. سپس در کارت‌های جداگانه چند قسمت تقسیم کنید تا روی کارت‌ها نوشته شود. مانند نمونه زیر:

پیامبر اکرم (ص): با برادرت با روی گشاده برخورد کن.^۱

إِلَى أَخَاكَ بِوَجْهِ مُنْسَبٍ

منسب	إلى	بوجه	آخاک
------	-----	------	------

یک شرکت کننده انتخاب می‌شود. اول کارتی را که حدیث به طور کامل نوشته شده است، به او بدهید و ۱۵ ثانیه یا ۳۰ ثانیه به او فرصت دهید تا حدیث را حفظ کند. آنگاه چهار کارت را که کلمات حدیث به طور جداگانه قرار دارند، به او بدهید تا در ۱۵ یا ۳۰ ثانیه به طور مرتب کارت‌ها را کنار هم بچیند.

توجه

این مسابقه به آهن‌ربا - یخچالی - نیاز دارد هم برای چسباندن پشت کارت‌ها و هم برای مرتب کردن روی تخته وایت‌برد.

این مسابقه می‌تواند با یک شرکت کننده باشد یا دو نفر. در صورتی که دو شرکت کننده باشد، باید تعداد کارت‌ها دو برابر شود تا در اختیار دو نفر قرارگیرد تا هر نفر در فرصتی که برای حفظ و بعد برای چیدن به آن‌ها داده می‌شود، با هم رقابت کنند. هر کس زودتر حدیث را مرتب کند، برنده می‌شود.

۱. الکافی، ج ۲، ص ۱۰۳؛ بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۷۱.

مثال دیگر

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«إِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا سَمِعَ النَّدَاءَ بِالصَّلَاةِ هَرَبَ»^۱

شیطان چون آواز دعوت به نماز را بشنود، بگریزد.

در ابتدا این حدیث چند قسمت شده و روی کارت نوشته می‌شود.

ان الشیطان	إذا	سمع النداء	بالصلاة	هرب
------------	-----	------------	---------	-----

در مرحله بعدی، روی هر کارت، عددی نوشته می‌شود. فرد یا زوج یک رقمی باشد یا دو رقمی فرقی نمی‌کند چون عدد، وسیله‌ای کمکی برای ترتیب حدیث است، در پشت هر کارت، آهن‌ربا - یخچالی - چسبانده می‌شود.

إذا ۶	بالصلاة ۱۴	سمع النداء ۱۰	هرب ۱۸	ان الشیطان ۲
-------	------------	---------------	--------	--------------

در این مرحله، یک نفر شرکت کننده انتخاب می‌شود تا با کمک اعداد از عدد کوچک تا به عدد بزرگ‌تر کارت‌ها را روی تخته وایت‌برد با کمک آهن‌ربا مرتب کند. البته وقت این کار باید معین باشد. برای مثال، شرکت‌کننده باید در ۱۵ ثانیه این کار را انجام دهد. این مسابقه را بین دو نفر هم می‌توان انجام داد. اگر کارت‌ها دو برابر شود، در کارت دسته دوم می‌توان عدد فرد نوشت تا هر شرکت‌کننده به کمک اعداد دسته کارت مربوط به خود را مرتب کند. در وقت معین هر که زودتر تمام کرد، برنده است.

مسابقه بعدش را بگو

در این مسابقه دو نفر یا دو گروه انتخاب می‌شوند. متن حدیث را به آن‌ها دهید تا در زمان معین مثل ۵ دقیقه حفظ کنند. آنگاه مسابقه آغاز می‌شود و نفر اول باید کلمه اول حدیث را بگوید: «خیر». نفر بعدی باید کلمه دوم حدیث را بگوید: «امتی». نفر اول، کلمه سوم: «من». نفر دوم، کلمه چهارم: «هدم». نفر اول، کلمه پنجم: «شبابه». نفر دوم، کلمه ششم: «فی». نفر اول، کلمه هفتم: «طاعه». نفر دوم، کلمه هشتم: «الله». هر کس نتواند کلمه بعدی را بگوید، نمره منفی می‌گیرد. در پایان، کسی که نمره منفی کم‌تری بگیرد، برنده می‌شود.

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«خَيْرُ أُمَّتِي مَنْ هَدَمَ شَبَابَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ...»^۱

بهترین امت من کسی است که جوانی خود را در طاعت خدا بگذراند.

۱. تنبيه الخواطر و نزهة النواظر، ج ۲، ص ۱۲۳.

مسابقه جای خالی

در مسابقه جای خالی، یک یا چند کلمه نوشته نمی‌شود که در اصطلاح به آن «مسابقه جای خالی» گفته می‌شود.

در این مسابقه، متن حدیث به دو نفر شرکت کننده داده می‌شود تا آن را در مدت معین مثل ۵ دقیقه حفظ کنند. در این مدت که حفظ کنندگان پشت به تخته ایستاده‌اند، حدیث روی تخته به صورت جای خالی نوشته می‌شود.

شرکت کننده اول   خیر   من هدم   فی   الله

شرکت کننده دوم   خیر   من هدم   فی   الله

بعد از پایان مدت داده شده از شرکت کنندگان خواسته می‌شود جاهای خالی را پر کنند.

حدیث نفر دوم

حدیث نفر اول

خیر..... من هدم..... فی.....الله

خیر..... من هدم.....فی.....الله

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«خَيْرُ أُمَّتِي مَنْ هَدَمَ شَبَابَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ...»^۱

بهترین امت من کسی است که جوانی خود را در اطاعت خدا بگذراند.

مسابقه به من بگو ضد مرا - ضد من چیست؟ -

این روش بسیار آسان است، بدین ترتیب که وقتی مبلغ کلمه‌ای را می‌گوید، مخاطب باید کلمه ضد آن را بگوید و اگر نتوانست، امتیازش کم می‌شود.

این روش می‌تواند به صورت شفاهی و کتبی اجرا شود. در این زمینه به روایتی از امام صادق(ع) توجه کنید:
امام صادق(ع) فرمود:

«اعْرِفُوا الْعَقْلَ وَجُنْدَهُ وَالْجَهْلَ وَجُنْدَهُ»^۱

این سخن درباره عقل و لشکریانش است که در مقابل آن‌ها جهل و لشکریانش قرار دارند.

تخته را به دو قسمت تقسیم می‌کنید. مبلغ هر بار یکی از لشکریان عقل یا جهل را می‌نویسد و مخاطبان باید مخالف آن را بگویند.

عقل	جهل
خیر	شر
ایمان	کفر
تصدیق حق	انکار حق
امیدواری	ناامیدی
دادگری	ستم

روش‌های دیگر

۱. تعدادی کارت روی وایت برد با آهن ربا نصب است. یکی از مخاطبان مسابقه باید بیاید و آن‌ها را دوتا دوتا مرتب کند؛ یعنی ضد هر کدام را مقابل یکدیگر قرار دهد.

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۲۴ (عقل و جهل).

۲. تعدادی کارت روی تخته نصب است. هر کس توانست زودتر تعداد بیش‌تری از کارت‌ها را دوتا دوتا در کنار هم قرار دهد، برنده است.

۳. مبلّغ در دست تعدادی کارت می‌گیرد و هر کدام را نشان می‌دهد، شاگردان باید ضد آن را بگویند.

قطع رحم - صله رحم	امانت - خیانت	حلال - حرام	قهر - آشتی
ضرر - منفعت	آغاز - پایان	بهشت - دوزخ	خردمند - نادان
حریص - قانع	مکروه - مستحب	نعمت - نعمت	افراط - تفریط
شاداب - پژمرده	مستکبر - مستضعف	امین - خائن	برد - باخت
شیطان - انسان	بخشنده - خسیس	حیات - ممات	عزت - ذلت
ریا - اخلاص	السماء - الارض	القلیل - الکثیر	صغیر - کبیر
النهار - اللیل	اقلیت - اکثریت	اسارت - آزادی	

مسابقه رابطه این دو کلمه چیست؟

یکی از روش‌های جالب و جذاب، به کار بردن کلمات گوناگون مثل متضاد، هم خانواده و... است تا مخاطبان به تفکر واداشته شوند و پاسخ دهند. این روش را برای تمامی گروه‌های سنی می‌توان به کار برد.

ابتدا از مخاطبان پرسید: تفاوت این دو کلمه در چیست؟ آن را تکمیل کنید: دنیا و آخرت.

من این دو کلمه را روی تخته می‌نویسم. شما تفاوت‌های آن را بگویید.

آخرت	دنیا
جاودان است	نابود می‌شود

«الدنيا مزرعة الآخرة»^۱

یعنی دنیا همانند مزرعه‌ای است که باید در آن محصول بکاریم و در جهان آخرت، آن را برداشت کنیم.

مسابقه‌کننده کاری

مدتی است موادی از جنس سلیکان به بازار آمده است که قابلیت‌کننده کاری فراوان دارد و روی آن را بسیار آسان می‌توان تراشید و به اشکال و خطوط مورد نظر دست یافت.

وسایل مورد نیاز

یک قطعه کار سلیکان، ابزارکننده کاری و صیقل.
ابتدا متن حدیث را در اختیار مخاطبان قرار دهید. از آنان بخواهید با تراشیدن قطعه مورد نظر، احادیث را به صورت خطوط برجسته مشخص کنند.

متن حدیث:

«لَا مِيرَاثَ كَالْأَدَبِ»^۱

هیچ میراثی همانند ادب داشتن ارزشمند نیست.

مسابقه حدیث با یونالیت

یونالیت برای برش با سیم المنت بسیار مناسب است. به وسیله تیغ کاتر و چاقو هم امکان برش وجود دارد.

وسایل مورد نیاز

چسب چوب، قلمو، یونالیت، متن حدیث.

روش کار

ابتدا حدیث را در اختیار مخاطبان قرار دهید و از آنان بخواهید حدیث را روی یونالیت منتقل کنند. سپس برش را آغاز کنند و خطوط آن را درآورند و به صورت برجسته روی مقوا بچسبانند. در پایان، آن را می‌توانند تزئین یا رنگ‌آمیزی کنند. تزئین (برای مثال، با کاغذ آلومینیوم).

توجه

برای چسباندن یونالیت از چسب‌های تینری استفاده نکنید؛ چون یونالیت را از بین می‌برد.

علی(ع) فرمود:

«الْهَمْ نِصْفُ الْهَرَمِ»^۱

اندوه و نگرانی نصف پیری است.

---

۱. تحف العقول، ص ۱۱۰، باب آدابہ لاصحابہ و هی اربعمائہ؛ بحارالانوار، ج ۱۰،

مسابقه حدیث با سفال

کار با گل به انسان آرامش خاصی می‌دهد به خصوص وقتی انسان بتواند آثاری نیز تولید نماید. سفال قدرت ابتکار و خلاقیت انسان را بالا می‌برد. تکنیکی است که ساعتها مخاطب خود را جذب می‌نماید.

وسایل مورد نیاز

مقداری گل برای کار - در صورت امکان وسایل لازم - لباس کار مناسب. با دو روش می‌توان کار را شروع کرد:

روش اول

متن حدیثی را در اختیار مخاطبان قرار می‌دهیم از مخاطبان درخواست می‌گردد با گل این حدیث را بنویسند. (البته مدتی وقت لازم است).

روش دوم

گل را خوب ورز می‌دهیم و آن را آماده می‌کنیم سپس با وسایل مخصوص یا چاقو آرام آرام اطراف آن را می‌تراشیم تا یک حدیث به صورت خطوط برجسته مشخص گردد.

رسول خدا(ص) فرمود:

«الْبِرَّكَةُ مَعَ أَكْبَرِكُمْ.»^۱

نعمت و برکت خدا با وجود پیران است.

---

۱. نهج الفصاحه، کلمه ۱۱۱۰، ص ۲۲۲.

مسابقه حدیث بین گروه‌های سرود

هم‌خوانی دسته جمعی در قالب شعر و سرود یکی از شیوه‌های جذاب برای انتقال مفاهیم است و مخاطبان به صورت گروهی و هم‌خوانی مطالبی را با هم می‌خوانند. از این روش برای آموزش احادیث می‌توان کمک گرفت و متن حدیث یا ترجمه آن را به صورت ریتم‌دار درآورد تا عده‌ای آن را بخوانند. برای این کار می‌توان بین گروه‌های مختلف مسابقه برگزار کرد، مثل مسابقه سرود بین مدارس. هر گروهی هم‌خوانی بهتری ارائه داد و سرود را بهتر خواند، برنده است. برخی احادیث طولانی قابلیت این را دارد که به صورت سرود و هم‌خوانی خوانده شود، با این روش که کدام گروه می‌تواند سرود را بهتر بخوانند، می‌توان بین آن‌ها رقابت ایجاد کرد و معنا و مفهوم حدیث را به آن‌ها آموخت.

مثال قطعه شعر معروف

برای ریتم‌دار کردن احادیث مثل این شعر می‌توان عمل کرد.

سیدالشهدا فرمود:

الموتُ اُولیٰ مِن رُکوبِ العارِ

و العارُ اُولیٰ مِن دخولِ النارِ

بیان احادیث با اجرای نمایش (پانتومیم)

نمایش یکی از روش‌های مهم آموزشی است؛ چون بیش از ۷۰ درصد از یادگیری انسان با چشم انجام می‌شود. عموم مردم نیز به هنرهای نمایشی مانند تئاتر، پانتومیم و... علاقه‌مند هستند. این روش را می‌توانیم برای آموزش احادیث به کار گیریم. با تهیه متون آموزشی مناسب، مبلغانی که مستقر هستند یا برای تبلیغ در زمان طولانی در منطقه‌ای استقرار پیدا می‌کنند، می‌توانند از این روش‌ها بهره بگیرند. ابتدا از افراد مستعد، گروهی را به عنوان اجرا کنندگان کارهای نمایشی برگزینید. سپس نمایش‌های ساده و پس از مدتی، آموزش - به وسیله مربیان آموزش تئاتر - متن نمایش حدیث را آماده کنید. دو صحنه درست کنید. در صحنه اول، دو نفر به یکدیگر می‌رسند. سری تکان می‌دهند و از کنار یکدیگر می‌گذرند. در صحنه دوم با یکدیگر سلام و احوال‌پرسی می‌کنند و دست می‌دهند. سپس مبلغان از مردم می‌پرسد: کدام بهتر است و این نمایش دوم رفتار اسلامی است. گروه نمایشی متن و محتوای حدیث را به اجرا درمی‌آورند. تماشاگران یا شرکت کنندگان در مسابقه باید بگویند درباره این نمایش چه حدیث مناسبی وجود دارد. برای مثال، دو نفر وارد می‌شوند و خانه را نظافت و جاروب می‌کنند. از مخاطبان بخواهید متن یا ترجمه حدیثی را درباره موضوع مورد نمایش (نظافت) بیان کنند.

رسول خدا (ص) فرمود:

«تَخَلَّلُوا فَإِنَّهُ مِنَ النَّظَافَةِ وَالنَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ وَ

صَاحِبُهُ فِي الْجَنَّةِ.»^۱

روش دیگر

اگر دو نفر به یکدیگر رسیدند، چه کار کنند: سلام

احوال‌پرسی، مصافحه (دست دادن).

---

۱. بحار الانوار، ج ۵۹، ص ۲۹۱، باب ۸۹، نادر، ص ۲۸۹.

مسابقه نوشتن احادیث با کولاژ، کاغذ رنگی

کار با کولاژ و کاغذ رنگی یکی از سرگرمی‌های مفید است که قدرت ابتکار دانش‌آموزان را بالا می‌برد. در مواردی که نقاشی و خط دانش‌آموز ضعیف باشد، اعتماد به نفس خوبی به دانش‌آموزان می‌دهد.

وسایل مورد نیاز

چسب، قیچی، کاغذ رنگی، روزنامه، مقوا، در اختیار داشتن متن حدیث.

روش کار

ابتدا حدیثی بیان می‌شود. از دانش‌آموزان بخواهید با استفاده از کاغذ رنگی یا تکه‌های روزنامه، این حدیث را بنویسند.

روش دیگر

متن حدیث از قبل تهیه شده در ابعاد A4 یا... را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید و از آنان بخواهید با استفاده از کاغذ رنگی و روزنامه، خطوط حدیث را تزیین کنند.
رسول اکرم(ص) فرمود:

«نِجَاةُ الْمُؤْمِنِ [فِی] حِفْظِ لِسَانِهِ.»^۱

نجات مؤمن در حفظ زبان است.

---

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۱۷۶ (باب صحت و حفظ زبان).

مسابقه احادیث - رنگ کنید پیدا کنید -

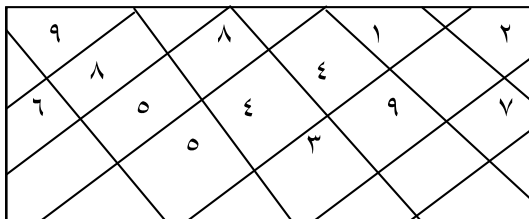
کارهای «رنگ کنید و پیدا کنید» برای دانش‌آموزان ابتدایی مناسب است. مبلغانی که مخاطبان دانش‌آموز ابتدایی دارند، مثل طرح‌های تابستانی، می‌توانند از این روش استفاده کنند و احادیث با ترجمه آن را به مخاطبان آموزش دهند.

از قبل، حدیثی کوتاه در داخل طرح نوشته شده است که در صورت رنگ کردن، آن حدیث به شکل گویا مشخص می‌شود. این قسمت را باید افراد متخصص انجام دهند.

داخل خطوط شماره‌گذاری می‌شود و باید بر اساس شماره‌ها رنگ‌آمیزی صورت گیرد. گاهی اوقات رنگ‌های شماره‌ها نیز به دل‌خواه انتخاب می‌شود. برای تهیه متن حدیث با قالب رنگ کن، یک نیروی طراح لازم است، ولی اگر کار از قبل درست شده و آماده باشد، اجرای آن آسان است. برگه‌ها را میان مخاطبان پخش کنید و از آن‌ها بخواهید با دقت رنگ‌آمیزی کنند.

نمونه‌ای از حدیث

هر شماره را یک رنگ کنید. پس از رنگ آمیزی، حدیثی زیبا برای شما آشکار می‌شود. آن را زیر برگه بنویسید.

رسول خدا(ص) فرمود:

«لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ.»^۱

کسی که امانت‌دار نیست، ایمان ندارد.

مسابقه احادیث - نقاشی را تکمیل کنید -

تکمیل کردن نقاشی به شکل‌های مختلفی صورت می‌گیرد. در روش قرینه، نیمی از نقاشی کشیده می‌شود که مخاطب باید درست مثل آن نیمه نقاشی را کامل کند و سپس رنگ کند. یک نقاشی از محتوای حدیثی به صورت نقاشی نیمه کار تهیه کنید. این نقاشی را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید. مبلّغ می‌تواند بخش‌هایی از نقاشی را روی تخته بکشد تا مخاطبان با سلیقه خود آن را تکمیل کنند. پس از تکمیل می‌توانند آن را رنگ‌آمیزی کنند. کسانی که کار بهتری تحویل می‌دهند، از امتیاز بیش‌تری برخوردار می‌شوند. پیامبر اکرم(ص) فرمود:

حوله، لیوان، شانه، مسواک خود را شخصی استفاده کنید.

روش دیگر

بخش‌هایی از نقاشی کشیده می‌شود تا مخاطب آن را به سلیقه خود کامل می‌کند. برای آموزش احادیث از این روش می‌توان استفاده کرد. مبلّغانی که با مخاطبان دانش‌آموز سروکار دارند، می‌توانند از این روش استفاده کنند.

مسابقه حدیث رنگ کنید

متن یک حدیث را روی کاغذ A۴ بنویسید. دانش‌آموزان باید با سلیقه خود آن را رنگ آمیزی کنند.

رسول خدا(ص) فرمود:

«طَيِّبُوا أَفْوَاهَكُمْ بِالسَّوَاكِ»^۱

دهان‌های خود را با مسواک پاکیزه کنید.

طهروا
افواهکم
بالسواک

روش دیگر

مبلّغ می‌تواند حدیث و ترجمه را بیان کند و درباره حدیث توضیح دهد. سپس مخاطبان با برداشت و فکر خود، نقاشی‌هایی را می‌کشند و رنگ‌آمیزی می‌کنند.

---

۱. مجموعه ورام، ج ۱، ص ۷، الجز الاول، ص ۱.

مسابقه حفظ حدیث

مربی، حدیث را بیان می‌کند. هر کس توانست زودتر حفظ کند و حدیث را صحیح بخواند، برنده است. این مسابقه می‌تواند به صورت انفرادی برگزار شود. هم‌چنین می‌توان بین چند نفر یا گروهی بین دو تیم برگزار کرد.

روش کار

ابتدا مربی حدیث را می‌خواند. مثال:

امام صادق(ع) فرمود:

«لَا يُلْسَعُ الْعَاقِلُ مِنْ حَجَرٍ مَرَّتَيْنِ»^۱

عاقل از یک سوراخ دو بار گزیده نمی‌شود.

هر کس توانست حدیث را از حفظ بخواند، دستش را بلند کند. اگر شخص صحیح خواند، برنده است. اگر اشتباه خواند، مربی دوباره حدیث را می‌خواند و نوبت به نفرهای بعدی می‌رسد برای دوباره خواندن.

روش دیگر حفظ حدیث

حفظ چهل حدیث در موضوع خاص. ظرف زمان معین که برای مسابقه تعیین می‌شود، افراد باید حدیث حفظ کنند. جایزه به حافظان باید داد.

---

۱. الاختصاص، ص ۲۴۵، حدیث فی زیارة المؤمن لله... .

مسابقه ساخت انیمیشن با تصاویر یک حدیث

ساخت انیمیشن یا پویانمایی به صورت ساده، کار دشواری نیست. اگر چند تصویر دنبال هم آورده شود، جذابیت خاصی پیدا می‌کند. بر اساس همین اصل، حرکت تصویرهای کارتونی و متنوع در مردم به ویژه کودکان و نوجوانان طرفداران بسیاری دارد. از این عنوان نهراسید و وحشت به دل خود راه ندهید؛ چون کار سخت و دشواری نیست. فقط مقداری امکانات می‌خواهد تا طرح اجرا شود.

وسایل مورد نیاز

حداقل یک کامپیوتر با وسایل جانبی برای تصویربرداری (اسکنر یا دوربین مخصوص)، نرم افزار مربوط و تعدادی تصویر متناسب با محتوای حدیث مورد نظر. ابتدا متن حدیث را برای مخاطبان بازگو کنید. متن می‌تواند مانند یک کار نیک مثل عیادت بیمار یا... باشد. سپس با قرار دادن تصویرهای مناسب بین مخاطبان از آن‌ها بخواهید با در نظر گرفتن تناسب موضوع، یک انیمیشن بسازند. البته برای اجرای بخش‌های فنی از کارشناسان کار باید استفاده کرد. و بخش توضیح روایت بر عهده مبلغ است. مسابقه می‌تواند بین دو گروه یا دو نفر برگزار شود یا یک نفر تا بهترین کارها سنجیده شود. ابتدا مربی توضیح مختصری درباره حدیث مورد نظر بیان می‌کند و افراد شرکت کننده باید با توجه به داستان، انیمیشن ساده‌ای بسازند.

مثال: علی(ع) فرمود:

«مَنْ أَحْسَنَ الْحَسَنَاتِ عِيَادَةَ الْمَرِيضِ.»^۱

عیادت بیمار یکی از بهترین حسنات است.

مسابقه حدیث ساخت کاردستی با هر وسیله ممکن

به کار بستن خلاقیت و ابتکار سبب پیشرفت بهتر کارها می‌شود و مخاطب خلّاق موفق خواهد بود. مبلّغی که بتواند خلاقیت مخاطبان را جهت‌دهی کند و آن‌ها را در بیان احادیث به کار بندد، گامی بزرگ در این زمینه برداشته است. برای تقویت خلاقیت و ابتکار مخاطبان، آن‌ها باید بتوانند با هر وسیله ممکن، متن حدیث را درست کنند.

وسایل پیشنهادی

سنگ ریزه، چسب، حبوبات مختلف، هسته خوراکی‌ها مثل خرما، تخمه، آجیل، گل و برگ گیاهان، سیم مفتول، وسایل دور ریختنی، قیچی و چسب، مقوا، کاغذ رنگی و ...

روش کار

با گذاشتن حدیث در اختیار مخاطبان و دادن فرصت کافی به آن‌ها، بخواهید با هر وسیله ممکن متن حدیث را کاردستی درست کنند و تحویل دهند.

پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«الْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِحَقُودٍ»^۱

مؤمن کینه‌توز نیست.

برای مثال، وسیله‌ای که ما در دست داریم، یک سیم مفتول فلزی است که به وسیله انبردست و دم باریک آن را خم می‌کنیم تا این روایت درست شود. یا مقداری کاغذ خورده داریم یا حبوبات داریم. متن حدیث را به وسیله این وسایل با چسب بر روی مقوا می‌چسبانیم.

---

۱. تکامل در پرتو اخلاق، ج ۲، ص ۱۳۷.

مسابقه خطاطی

نوشتن خط یکی از هنرهایی است که مخاطبان در گروه‌های سنی مختلف به آن علاقه‌مند هستند و می‌توانند در مسابقه خط شرکت کنند. این مسابقه را با انواع و اقسام خط‌های مختلف می‌توان برگزار کرد. می‌توان از متون حدیث یا ترجمه برای مسابقه استفاده کرد. شرکت‌کنندگان در مسابقه وقت دارند با خط زیبای درشت، متن حدیث و با خط ریز، ترجمه حدیث را بنویسند.

مثال

امام علی (ع) می‌فرماید:

«قَاتِلْ هَوَاكَ بِعَقْلِكَ»^۱

به مدد نیروی عقل با هوای نفس خویش پیکار کن.

---

۱. مشکاة الانوار، ص ۲۴۹، الفصل الثانی فی صفة العقل ... .

مسابقه شرح حدیث

مربی ابتدا یک حدیث را می‌خواند، ترجمه می‌کند و درباره آن توضیح مختصری می‌دهد. آن‌گاه از مخاطبان می‌خواهد هر کس هر مطلبی درباره حدیث می‌داند یا هرگونه برداشت خود را از حدیث بیان کند.

الف) بیان شفاهی یک مرحله مسابقه.

ب) بیان کتبی یک مرحله دیگر مسابقه.

الف) تمام کسانی که داوطلب هستند، جلو جایگاه آورده می‌شوند و یکی یکی از آن‌ها پرسش می‌شود به صورت قرعه‌کشی یا... اگر کسی خوب پاسخ داد، او برنده است. در مسابقه کتبی در ظرف زمان معین مثل ۵ دقیقه، مطالبی باید نوشته شود.

به مثالی در این زمینه توجه کنید.

علی(ع) فرمود:

«مَنْ تَكَبَّرَ عَلَى النَّاسِ ذُلٌّ»^۱

کسی که نسبت به مردم تکبر کند خوار می‌شود.

مخاطبان باید توضیح دهند که تکبر چیست؟ آیا خوب است

یا بد؟ و حضرت علی(ع) در این باره چه فرموده است.

مسابقه حدیث معرق

معرق کاری یکی از رشته‌هایی است که مخاطبان آن ممکن است از سنین مختلف باشد. می‌توان متن حدیثی را از قبل تهیه کرد و آن را روی چوب مناسب مثل تخته سه لایی قرار داد و در اختیار مخاطبان گذاشت.

وسایل مورد نیاز

کمانه اره مویی، تیغه اره مویی به مقدار لازم، تخته سه لایی، چسب، گیره در صورت امکان، متن حدیث نوشته شده.

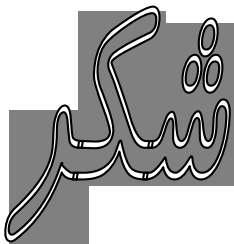
شروع کار

متن حدیث را در اختیار مخاطبان قرار دهید. آن‌گاه از آنان بخواهید آن را روی تخته بچسبانند و اطراف آن را برش دهند. گروه‌های سنی مختلف پسران بیش‌تر از کارهای معرق استقبال می‌کنند.

امام علی(ع) فرمود:

«شُكْرُ الْمُنْعِمِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ»^۱

شکر نعمت، روزی را زیاد می‌کند.

اطراف نوشته بریده می‌شود

---

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۳۴۷، باب جمله مما ینبغی ترکہ من الخصم.

حدیث بیاورید

مبایع موضوع را اعلام می‌کند و مخاطبان در طول زمان خاصی، احادیث مناسب را برای موضوع مورد نظر گرد می‌آورند و به صورت کتبی یا شفاهی بیان می‌کنند. برای نمونه، در بین نماز، در کلاس، در صف و... می‌توانند احادیث مورد نظر را ارائه دهند.

موضوعی مثل احترام به پیرمردان انتخاب کنید تا مخاطبان، احادیث مورد نظر را بیان کنند.

رسول خدا (ص) فرمود:

«وَقَرُّوا كِبَارَكُمْ وَارْحَمُوا صِغَارَكُمْ»^۱

به بزرگسالان خود احترام کنید و به کودکان خویش نرمی و عطف کنید.

کتاب نامه

۱. الآمدی، عبدالواحد، غرر الحکم، ترجمه: محمد علی انصاری.
۲. ابن ابی الحديد معتزلی، عبدالحمید، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحديد، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۳. ابن ابی فراس، ورام، مجموعه ورام، قم، انتشارات مکتبه الفقیه.
۴. امام رضا علی بن موسی (ع)، صحیفه الرضا، کنگره جهانی امام رضا، ۱۴۰۶ هـ.ق.
۵. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، سازمان انتشارات جاویدان، ج ۲۰، ۱۳۶۶.
۶. حرانی، حسن بن شعبه، تحف العقول، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۷. سلطانی، غلامرضا، تکامل در پرتو اخلاق، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۴.
۸. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹ هـ.ق.
۹. شیخ صدوق، ثواب الاعمال، قم، انتشارات شریف رضی، ۱۳۶۴ هـ.ق.
۱۰. شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا، انتشارات جهان، ۱۳۷۸ هـ.ق.
۱۱. شیخ صدوق، معانی الاخبار، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۶۱.

۱۲. شیخ مفید، الاختصاص، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ هـ.ق.
۱۳. طبرسی، ابوالفضل علی بن حسن، مشکاة الانوار، نجف، کتاب‌خانه حیدریه، ۱۳۸۵ هـ.ق.
۱۴. طبرسی، فضل بن الحسن، تفسیر مجمع البیان، بیروت.
۱۵. علا الدین علی المتقی بن حسام الدین الهندی، کنز العمال.
۱۶. قتال نیشابوری، محمد بن حسن، روضه الواعظین، قم، انتشارات رضی.
۱۷. فیض الاسلام، سید علی نقی، نهج البلاغه، ۱۳۵۱.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اهل بیت.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۶۵.
۲۰. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفا، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۲۱. محدث نوری، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸ هـ.ق.
۲۲. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم، دارالحديث، ۱۳۷۵.